

GELİŞİM ÖZELLİKLERİ DOĞRULTUSUNDA GENÇLİĞİN DİN EĞİTİMİ*

Muhammed Muhdi Gündüz**

Öz

İnsan hayatının gelişim özellikleri göz önünde bulundurulduğunda hiç kuşkusuz bunların en önemli dönemlerinden biri de gençlik dönemidir. Bu dönemde genç, yavaş yavaş bireysel ve toplumsal sorumlulukları üstlenmekte, yetişkinler arasında yer edinme çabasında bulunmakta ve dini açıdan mükellef olarak kabul edilmektedir. Ayrıca bu dönemde meydana gelen bedensel, cinsel, duygusal, sosyal ve kişisel gelişmeler bu dönemin fırtınalı geçmesine neden olabilmektedir. Ancak olumlu bir farkındalık oluşması/oluşturulması durumunda bu yaşanan değişim ve gelişim süreci, gencin bütün yaşamı boyunca kendisine yön verecek ilkeler ve kurallar bütününü içselleştirerek tüm varlık alemi ve hayata ilişkin derinden bir kavrayış geliştirmesine imkân verir. İşte bu varlığın kendisini dışı vurma hususunda eğitimin önemi ortaya çıkmaktadır.

Bu makalede öncelikle gençlerin genelde gelişim, özelde ise dinî gelişim özellikleri literatür taranması yöntemi ile ortaya konulacaktır. Sonrasında bu gelişim özelliklerine uygun olarak eğitim ve din eğitiminde dikkat edilmesi gereken bazı hususlara değinilecektir. Gençlik döneminin fırtınalı bir dönem olduğu ve bu dönemdeki dini algılayışın farklılaştığı vurgulanarak gençlerin eğitiminde özellikle de din eğitiminde gelişim özelliklerine uygun bir eğitimin yapılması gerektiği ileri sürülecektir. Sonuç olarak, dinin benimsenmesi açısından imkân kadar riskleri barındıran bu dönemde gençlerin sağlıklı bir din anlayışına sahip olabilmesi için din eğitiminde uyulması gereken birtakım ilkeler ön plana çıkarılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Eğitim, Gençlik, Gelişim, Gelişim Dönemi, Dinî Gelişim

RELIGIOUS EDUCATION OF YOUTH IN LINE WITH DEVELOPMENTAL CHARACTERISTICS

Abstract

Considering the developmental characteristics of human life, one of the most important periods of these is undoubtedly the youth period. In this period, young people gradually assume individual and social responsibilities, endeavor to gain a place among adults and are considered religiously obliged. In addition, physical, sexual, emotional, social and personal developments that occur during this period may cause this stage to be difficult. However, if a positive awareness is created, this experienced change and development

* Bu çalışma 18-19 Ekim tarihlerinde Batman ilinde düzenlenen X. Uluslararası Din Görevlileri Sempozyumunda sözlü olarak sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

process allows the young person to develop a deep understanding of the whole world of existence and life by internalizing the whole principles and rules that will guide him throughout his life. Here, the importance of education emerges regarding the expression of this being.

In this article, first of all, the developmental characteristics of the youth in general and the religious development characteristics in particular will be revealed by the method of literature review. Afterwards, some issues will be considered in education and religious education in accordance with these developmental characteristics. It will be emphasized that the youth period is a difficult period and the religious perception in this period differs, and it will be suggested that an education suitable for the development characteristics of the education of young people, especially in religious education, will be made. As a result, certain principles that should be followed in religious education will be brought to the forefront in order for the youth to have a healthy understanding of religion in this period, which has as many risks as possible in terms of the adoption of religion.

Keywords: Religious Education, Education, Youth, Development, Development Period, Religious Development

GİRİŞ

Çocukluk ile yetişkinlik dönemleri arasında yer alan gençlik dönemi insan yaşamının en önemli ve hassas evrelerinden biridir. Bu evreyle birlikte çocukluktan çıkan kişi, kişilik sahibi bir birey haline gelerek, görev ve sorumlulukları üstlenmekte, yetişkinler arasına katılma sürecini yaşamakta ve dini açıdan mükellef olarak kabul edilmektedir.¹ Ayrıca genç bu dönemde kadın veya erkek cinsiyet rolüne uygun tutum ve davranışlar sergilemektedir. Bu evrede meydana gelen bedensel, cinsel, duygusal, sosyal ve kişisel gelişmelerin kişide yarattığı farklılaşmaya bağlı olarak dönemin fırtınalı geçtiği söylenebilir. Ancak olumlu bir farkındalık oluşması/oluşturulabilmesi durumunda yaşanan gelişim sürecindeki bu değişimler, gencin bütün yaşamı boyunca kendisine yön verecek ilkeler ve kurallar bütününe içselleştirerek onun tüm varlık alemi ve hayata ilişkin derinden bir kavrayış geliştirmesine imkân verir.

Gençlik kavramıyla ilgili süregelen tartışmalar olmakla birlikte² bu çalışmada biyolojik yaşı 12-24 arasında yer alan kişiler kastedilmektedir. Bu dönem çocukluk ve yetişkinlik

¹ Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2003), 170-171; Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008), 266; Turgay Gündüz, *İslam, Gençlik ve Din Eğitimi -Kuramsal Bir Çalışma-* (İstanbul: Düşünce Kitabevi, 2003), 121, 170-171, 207; Turgay Gündüz, "Gençlik Dönemi Din Eğitimi", *Gelişim Basamaklarına Göre Din Eğitimi*, ed. Mustafa Köylü (Ankara: Nobel, 2010), 65.

² Literatürde gençlik kavramı biyolojik, psikolojik ve sosyolojik faktörlere göre tanımlanmaktadır. Biyolojik yaklaşımlarda gençlik döneminde biyolojik yapının bireyin davranışlarını ve gelişim özelliklerini belirlediğini esas alarak buluş çağına, fiziksel ve cinsel olgunlaşmaya, odaklanmaktadır. Hakkı Karasahin, "Gençlik ve Din", *Din Sosyolojisi El Kitabı*, ed. Niyazi Akyüz-İhsan Çapcıoğlu (Ankara: Grafiker, 2012), 238. Örneğin Atalay Yörükoğlu ilk gençlik dönemini 12-15 yaş arası, asıl gençlik dönemini 15-21 yaş arası ve 21-25 yaş arasını da uzamış gençlik olarak tanımlayarak 12-25 yaş arasını gençlik çağı olarak kabul ederek biyolojik tanımı esas almıştır. Atalay Yörükoğlu, *Gençlik Çağı* (İstanbul: Özgür Yayınları, 2007), 13. Psikolojik yaklaşım ise gençliği bir kriz dönemi olduğunu belirterek bu dönem gençlerin ruhsal ve duygusal dünyasında meydana gelen değişim ve dönüşümler çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu dönemdeki gençlerin çabuk heyecanlanma, güvensizlik, kararsızlık, çalışmaya karşı isteksizlik vb. duygularının çabuk değiştiği belirtilmektedir. Karasahin, "Gençlik ve Din", 239. Sosyolojik yaklaşım ise gençliğin sosyal ve kültürel olarak inşa edilmiş bir statü olduğunu, bunun da kültürden kültüre değişen faktörlere göre tanımlamaya yol açtığı, her toplumda

arasında bir geçiş dönemini kapsadığından eğitim açısından krizleri ve fırsatları içinde barındırmaktadır. Öğrenme ve sosyalleşmenin kişi üzerinde en çok hissedildiği bu dönem, gencin kendini hayata hazırlama ve kişiliğini oluşturma sürecini kapsamaktadır.³ Bu durumda şunu belirtmemiz gerekir ki toplum açısından gençlik; kişinin içinde doğup yetiştiği, eğitildiği değerlerin benimsendiği, korunduğu ve yaşanan çağın gereklerine göre zenginleştirip sonraki kuşağa aktarıldığı bir dönemdir. Bu da gençlik döneminde kişinin hem toplumun değerlerini benimseyecek ve zenginleştirecek hem de kendi yaşantısını sürdürebilecek şekilde eğitilmesini gerektirmektedir.

Gençliğin eğitimi genel olarak iki yönde ele alınabilir. Bunlardan ilkinde eğitimle gençlere verilmek istenen bilgi, beceri, değer ve tutumlar ön plana çıkarılmaktadır. Bu yaklaşımda “nasıl bir gençlik istiyoruz?” sorusunun yanıtı önem kazanmaktadır. İkinci yaklaşımda ise, genç bir varlık olarak, “kişi kendi özünü yine kendisi belirleyecek bir imkâna sahiptir”, anlayışına dayanmakta ve gençliğin kendisi ön plana çıkarılmaktadır. Bu yaklaşım ilk soruyu temelden değiştirerek “genç ne olmak ister?” sorusuna yanıt aramaktadır.

Esasen her iki yaklaşımın da gençliğin eğitimi sorunuyla yakından ilişkili olduğu aşikardır. İster gencin istenilen bir şekilde herhangi bir eğitim modeliyle yetiştirilmesi olsun isterse bizzat gencin kendisinin istediği bir takım bilgi ve davranışları olsun, sonuç itibarıyla gencin bir eğitim sürecinden geçmesi kaçınılmazdır. Dolayısıyla gençliğin eğitimi, gençlik kavramının ayrılmaz bir boyutudur. Bir imkân varlığı olan gencin kendisini dışa vurması yöntemlerinden biri de eğitim olarak görülmektedir.

Diğer bir kilit unsur ise gençlik döneminin sorumlu bir birey olmanın asgari ölçülerine sahip olma sürecinin yoğun bir şekilde yaşandığı yıllar olarak görülmesidir. Bu dönem Nurettin Topçu'nun deyişiyle geleceğin tohumudur ve bu tohumun özüne bakarak yarınımızı keşfetmek zor olmayacaktır. Bunun için bu dönemdeki gençlerin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak, kendi çağlarına uygun olarak eğitilmeleri gerektiği söylenebilir. Çünkü gençlik, kişinin o güne kadar aile başta olmak üzere farklı kaynaklardan aldığı eğitim neticesinde dinî ve ahlâkî değerleri mantık süzgecinden de geçirerek benimsediği, kendi hayat felsefesini oluşturduğu kritik bir dönemdir. Zaten günümüz eğitim sistemlerine bakıldığında bu dönemin çoğunun örgün eğitimde geçirilmesi söz konusu dönemin ne derecede ehemmiyetli olduğunu gözler önüne sermektedir.

Kur'an'da gençlerin kıskançlık (Maide, 5/27), dini şuurun uyanması (En'am, 6/76-79), cesaret ve sıkıntılara tahammül (Enbiya, 21/58), ilim ve öğrenme merakı (Kasas, 28/14), iffet ve hayâ (Yusuf, 12/24-53), doğruluk, sadakat ve adalet (Yusuf, 12/51) gibi özelliklerinden bahsedilmektedir.⁴ Hadislere bakıldığında ise gençlik döneminin “dinî ve dünyevî bir değer olduğu” temel yargısından hareket edildiği ve bu değere ulaşabilmek için gençlerin; Allah'a iman etmeleri ve salih amel işlemleri gerektiği vurgulanmaktadır.⁵ İslâm kaynaklarında genç için kullanılan “vezir” tabiri ve gençlik döneminin “vezirlik dönemi” olarak nitelendirilmesi de gencin toplum için önemine işaret etmektedir. Bu söylem Müslüman düşünürlerin gençlere önem verdiklerini ancak onların söylemlerine, davranışlarına ve toplumsal olaylarda oynadıkları role bir sınır

sosyal şartlara bağlı olarak farklı anlamlandırıldığı, zaman ve mekânda sürekliliği olmadığı, yaş grupları ve demografik istatistiklerle anlaşılacak kadar karmaşık bir kavram olduğu belirtilmektedir. Karaşahin, "Gençlik ve Din", 241.

³ Mehmet Bayyigit, *Üniversite Gençliğinin Dinî İnanç Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1989), 29.

⁴ Gündüz, *İslam, Gençlik ve Din Eğitimi*, 144-166.

⁵ Gündüz, *İslam, Gençlik ve Din Eğitimi*, 166-167.

çizdiklerini göstermektedir. Onlara göre vezir her ne kadar işlerinde özgür olsa da devletin genel kaide ve kurallarına uygun olarak hareket etmesi gerekmektedir.⁶ Ayrıca gençler ile gençlik çağıının bir hazine olduğu ve iyi değerlendirildiğinde toplumun devamı ve gelişimi için bir sigorta görevi üstlendiği vurgulanmaktadır.⁷

Bütün bu zikredilenler gençlerin belirli kaidelere göre eğitilmesini zorunluluğunu gündeme getirmektedir. Gençler öngörülen şekilde eğitildiğinde toplumun arzu edilen seviyeye ulaşması ve toplumun üzerine saadet ve mutluluk kapılarının açılması muhtemeldir. Aksi takdirde gençlik hem toplumun kültüründen hem de İslâmî değerlerden uzak düşerek kendisine ve topluma yabancılaşabilmektedir. Tüm bunların işaret ettiği üzere hem dinî hem de dünyevî anlamda gençlerin eğitimi önemli bir yer tutmaktadır.

İleride değinileceği gibi fiziksel, bilişsel, duyuşsal ve sosyal değişmelere bağlı olarak gençte dinî inanç ve tutumlar yönünden önemli gelişmeler gerçekleşmektedir. Bu dönem dinî şuurun uyanması yanında dinin sorgulandığı ve bunun sonucunda kişinin bütün hayatını etkileyecek olan inanç ve tutumların kabul edildiği veya reddedildiği karar safhasını içermektedir.⁸ Bu dönem bağımsızlığın kazanılmaya çalışıldığı, kimlik arayışında olduğu, sosyalleşmenin hızlandığı ve en önemlisi olarak “ben kimim?” sorusuna tatmin edici yanıtlar arandığı evreye karşılık gelmektedir. Ayrıca bir yandan beden ve ruh yapısında meydana gelen duygusal şoku atlatmaya çalışan genç, diğer yanda toplumdaki statüsünü, geleceğe yönelik ideallerini belirleme gayretindedir.⁹ Bu dönemde verilecek olan sağlıklı bir din eğitiminin gençlerin varoluş mücadelelerine katkıda bulunacağı ihmalî durumunda ise gençlerde istenmeyen sonuçlar meydana getirebileceği söylenebilir.

Nihai olarak günümüzde gençlik dönemi, insanın pek çok psikolojik, sosyal, ekonomik ve ahlâkî sorunlarla baş etmek zorunda olduğu zorlu bir dönemdir. Şüphesiz bu durumun, gençlik döneminin gelişim özellikleriyle doğrudan ilgili bir yanı vardır. Ayrıca çocukluk ve yetişkinlik dönemleri arasında yer alan gençlik dönemi, toplumu yakın gelecekte idare edecek grubu temsil ettiğinden dolayı bu dönemin farklı yönleri ile inceleme konusu yapılması gerekmektedir.¹⁰ Hiç şüphesiz araştırılması gereken yönlerinden biri de gençlerin dinî gelişimi ve bu gelişimlerine uygun olarak yapılması gereken din eğitimidir. Nitekim Ellias’ın da vurguladığı gibi “*insan gelişimi ile dinin öğretimi arasında uygun bir ilişki olmazsa din eğitimi gerekli başarıyı sağlayamaz.*”¹¹ Gençler hayat tecrübelerinin yetersizliğinden dolayı doğru ve yanlış birbirinden ayırt edebilmek için rehberliğe ihtiyaç duyarlar. Bunun yanı sıra gençlik döneminin genç için hassas ve kritik bir dönem olduğunun bilinmesi anne-baba ve yakın çevrenin ona karşı daha olumlu yaklaşmasına bazı davranışlarına daha müsamahakâr davranmasına katkıda bulunacaktır.¹² Bu çalışmada gençlerin gelişim özelliklerine uygun olarak din

⁶ M. Ali Hacı Dehâbâdî-S. Ali Huseynîzâde, *İslami Açından Gençlik Psikolojisi*, çev. Hasan Bedel (İstanbul: el-Mustasfa Yayınları, 2013), 63.

⁷ Günümüz Türkçesinde kullanılan “genç” kelimesinin modern Farsçada “hazine” manasında olması gençlik döneminin bir hazine olarak kabul edildiğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir.

⁸ Bayyigit, *Üniversite Gençliğinin*, 38.

⁹ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 266-267; Abdülkerim Bahadır, "Ergenlik Döneminde Dinî Şüphe ve Tereddütler (Lise Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma)", *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, ed. Hayati Hökelekli (İstanbul: dem, 2006), 307.

¹⁰ Fatma Varış, *Ergenin Gelişimine Etki Yapan Kültürel Faktörler* Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1968), 39.

¹¹ Elias, *Psychology and Religious Education*, Florida: Robert Krieger Pub., 1983 Akt.Halil Ekşi, "Din Eğitimi Gençlik ve Kişilik (İmam-Hatip Lisesi Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma)", *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, ed. Hayati Hökelekli (İstanbul: dem, 2006), 208.

¹² Adnan Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2013), 52.

eğitiminde dikkat edilmesi gereken bazı hususları konu edindik. Bunun için öncelikle gençlerin gelişim özelliklerinin bilinmesi gerekmektedir.

1. GENÇLİK DÖNEMİNİN GELİŞİM ÖZELLİKLERİ

Bebeklik ve çocukluk çağında ailesi ve çevresinin desteğine ihtiyaç duyan kişi, ergenlik dönemindeki bedensel, zihinsel, duygusal değişimler ve gelişmelerle birlikte çevresinden yavaş yavaş uzaklaşarak bağımsız bir kişilik kazanmaya yani kişi olmaya başlar. Buluşa ermek dini açıdan sorumluluğun başlangıç işareti olarak kabul edildiğinden ve buna bağlı olarak genç gerçekleştirdiği veya gerçekleştirmediği eylemlerinden sorumlu olduğundan dolayı bu dönemin gelişim özelliklerinin bilinmesi din eğitiminden sorumlu olanlar açısından önem kazanmaktadır.¹³ Bu da gençlik döneminin gelişim özelliklerinin bilinmesinin gençlerin eğitiminde hayati derecede önemli olduğunu göstermektedir.

Bu dönemde birtakım bireysel farklılıklar olmakla birlikte genel olarak gençlerin belirli gelişim özelliklerine sahip oldukları söylenebilir. Bu dönemin gelişim özelliklerinin literatürde farklı başlıklar altında ele alındığı görülmektedir.¹⁴ Burada, “cinsellik duygusu”, “kimlik arayışı”, “benlik oluşumu”, “bağımsızlık duygusu”, “sosyalleşme”, “dini şuurun uyanması” ve “dinî şüphe ve çatışmaları” üzerinde durulacak, sonraki başlıkta bu gelişim özelliklerine göre kendilerine dini öğrenme ve yaşama imkânının sağlaması için gençlerin eğitiminde nelere dikkat edilmesi gerektiği konusunda bazı hususlara değinilecektir.

1.1. Cinsellik Duygusunun Uyandırdığı ve Geliştiği Bir Dönem Olarak Gençlik

Genç bu gelişim dönemi boyunca özellikle kendini belli eden aklî meleke ve cinsellik duygusu gibi iki önemli güce sahip olur. Bu iki güç, gizemli bir şekilde birbirleriyle ilişkili olmakla birlikte aynı zamanda birbirlerine zıt birtakım özellikler taşımaktadır. İnsan doğasının üst ve alt olmak üzere iki kutbundaki bu iki güç arasında ergenlik döneminde yaşanan gerginlikten, pek çok dinî, ahlâkî ve insanî özellikler doğar.

Çocukluk döneminin sonunda (7-12) kız ve erkek olarak ayrı ayrı gruplaşan gençlerde, bu dönemde cinsel olgunlaşma ile birlikte karşı cinsle ilgi uyanmakta ve bu ilgi genci karşı cins ile arkadaşlık kurma çabasına yöneltmektedir. Bu evrede karşı cinsin ilgisini çekme, onlara hoş görünme gençler için önemlidir. Bu durum gençte çok yönlü cinsel çatışmaların kaynağını da oluşturmaktadır. Bu dönemin başında mastürbasyon, geçici eşcinsellik ile ilgili korkular, uyum problemi, cinsel kimliği benimseme vb. problemler görülebilmektedir. Ancak sosyal çevresiyle sağlıklı iletişim kurabilen gençler dönemin sonunda, 17-18 yaşlarında bu çatışmaları çözümlemiş, kendi cinsel kimliklerini bulmuş olurlar.¹⁵

“Adam olma”, “kadın olma” “yetişkin olma” gibi arzuları içinde barındıran cinsel duygu kişinin benlik duygusunun oluşumuna da olumlu yönde etki edebilmektedir. Bunun yanında cinsel güdülerin uyanışı ile birlikte kişinin kendi nefsi ile çatışmaya girmesi sonucunda ortaya çıkabilecek aşırı suçluluk ve günahkârlık duygusu gibi bazı olumsuz etkileri de görülebilmektedir. Bu durumda kişide tövbe ve pişmanlığa karşı güçsüzlük ve duygusuzluk hisleri oluşabilmektedir.¹⁶

¹³ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 266.

¹⁴ Bkz. Gündüz, "Gençlik Dönemi Din Eğitimi", 68-86.

¹⁵ Aysel Ekşi, *Gençlerimiz ve Sorunları* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1982), 61.

¹⁶ Gündüz, *İslam, Gençlik ve Din Eğitimi*, 256-257.

Cinsellik içgüdüsünün tayininde genel olarak kültürün özelde ise dinin etkili olduğu ifade edilmektedir. Herhangi bir zamanda ve dünyanın herhangi bir yerinde “*cinsel yaşam, yaşanan toplumun dini doğrultusunda, dini öğretilerle iç içe gelişmiştir*”¹⁷ demek tamamen yanlış olmasa gerekir. Özellikle ilâhî dinlerin cinsellik üzerinde etkisi yoğun olarak hissedilmektedir. Semâvî dinler, bu duyguların ölçülü bir şekilde ve insanın varlığına hizmet edecek tarzda kullanımı ve tatmini için cinsel ahlâk olarak ifade edilen birtakım ölçütler getirmişlerdir. Bu ölçütler, kaynağını ilâhî kitaplardan alan güçlü değer yargıları üzerine kurulu bir düzen içinde, geçici birlikteliklerin ve kısa süreli hazların ötesinde evlilik kurumu içinde yaşanır.

Cinsel yönelimlerin sağlıklı olabilmesinde önemli yer tutan bir diğer faktör gençlerin çocukluğundan itibaren özdeşim kurabilecekleri başta ana-baba olmak üzere rol modellere olan ihtiyaçtır. Nitekim yapılan araştırmada cinsel uyumsuzluk yaşayan erkek gençlerin babadan veya onun yerini doldurabilecek birinden yoksun oldukları belirtilmiştir. Aynı şekilde cinsel uyumsuzluk yaşayan genç kızların da anne veya annenin yerini tutanlarla farklı sorunlara sahip oldukları ifade edilmektedir.¹⁸ O halde gençlerin cinsel yönelim ve problemlerinde edindikleri rol modellerin oldukça etkili olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

1.2. Kimlik Arayışının Yaşandığı Bir Dönem Olarak Gençlik

Gençlik döneminin önemli özelliklerinden biri de kişinin kendi kimliğini inşa etme arayışıdır. Genç bu dönemde çevresinden yola çıkarak kendisine rol-model olabilecek kişilerden etkilenecek kendi kimliğini oluşturma gayreti içerisinde. Genç bir yandan çevresinde bulunan örnek şahsiyetlerle kendini özdeşleştirirken diğer yandan onlardan farklı olan taraflarını keşfetmektedir. Gencin bu gayreti -yani kimlik oluşturma- her gencin kendi kimlik duygusunu kazanabilmesi için bilinçli ya da bilinçdışı olarak vermesi gereken savaştır. Bu arayış kimi gençte daha sessiz kiminde daha fırtınalı geçebilmektedir.

Eğitmciler ve psikologlar gençlerin en önemli mücadelesinin “kişiliğini bulma” olduğunu belirtmektedirler.¹⁹ Onlar kimlik oluşturma sürecinin doğuştan başlayıp yaşam boyu süren bir süreç olduğunu belirtmekle birlikte kritik dönemin gençlik çağı olduğunu vurgulamaktadırlar.²⁰ Erikson da bununla uyumlu olarak gencin verdiği mücadeleyi “kimlik kazanma” süreci olarak tarif etmiştir. Ona göre bu dönemde başarılı bir şekilde kimlik sorununu çözen gencin kendine güveni artar, o kendinden emin bir şekilde yaşantısını sürdürür ve hayatında da başarılı olur. Aksi takdirde bir çıkış yolu buluncaya kadar onun rol karmaşası yaşaması kaçınılmaz görünmektedir.²¹

Gencin kimlik arayışında, ergende meydana gelen fizikî ve ruhî değişiklikler, bağımsızlık arzusu, sosyalleşme süreci olmak üzere üç faktörden bahsedilebilir.²² Fiziksel değişiklikler, gencin bütün dikkatini kendi üzerine toplamasına ve başkalarının fiziksel özellikleri ile ilgili yaptığı yorumları değerlendirerek kendi kimliğini

¹⁷ Emine Keskiner, "Cinsel Eğitim", *Din Eğitiminde Çağdaş Konular*, ed. Mustafa Köylü (İstanbul: dem, 2012), 334.

¹⁸ Bkz. Yörükoğlu, *Gençlik Çağı*, 277-287.

¹⁹ Ekşi, *Gençlerimiz ve Sorunları*, 74.

²⁰ Aysel Ekşi, *Çocuk, Genç, Ana Babalar* (İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1990), 66.

²¹ Erik H. Erikson, *İnsanın 8 Evresi*, çev. Gonca Akkaya (İstanbul: okuyan, 2014), 114-116; Nuray Senemoğlu, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya* (Ankara: Pegem Akademi, 2009), 79.

²² M. Naci Kula, *Kimlik ve Din (Ergenler Üzerine Bir Araştırma)* (İstanbul: ayışığı kitapları, 2001), 56-61; M. Naci Kula, "Gençlik Döneminde Kimlik ve Din (Lise Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma)", *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, ed. Hayati Hökelekli (İstanbul: dem, 2006), 48-52.

oluşturmasına olumlu/olumsuz olarak önemli derece etki eder. Bu değerlendirmeler cinsel kimliğinin önemli bir yönünü oluşturan cinsiyetini kabul edip etmeme konusunda da etkili olur.²³

Gencin bağımsız olma duygusu, onun aile ortamından çevreye yönelmesine neden olur. Gencin çevreye yönelişi yani sosyalleşme süreci toplumda örnek olunabilecek şahsiyetlerin özdeşleşme süreciyle birlikte kimliğini inşa etmesine imkân tanır.²⁴ Bu özdeşleşme çocukluk dönemindeki modelin kendisini doğrudan örnek alma yerine, modelin bir davranışını bilinçli olarak tercih etme şeklinde olur. Ayrıca genç bu dönemde parçalı olarak özdeşleştiği rol modelleri kendi içinde bütünleştirerek kendi modelini oluşturur.²⁵

Kendini, öz kimliğini arayış çağı²⁶ olarak da nitelendirilen gençlik çağında bazen arzu edilen kimlik inşa edilememekte ve genç kimlik bunalımı yaşayabilmektedir. Kimlik bunalımı, özellikle gencin duygusal bağılıklara giriştiği veya meslek, iş ve yön seçiminde karar vermek zorunda kaldığı ya da kendisi için önemli olan yarışmalara girdiği dönemde ortaya çıkmaktadır. Çünkü bir lidere bağlanmak, birine âşık olmak gibi başkalarıyla ilişkide genç belli bir gerginliğe uğramaktadır. Bir yaklaşıma göre, eğer ergen bu gerginliği gideremezse, kendine güvenini yitirebilir, utangaç hale gelebilir veya başarısızlık korkusuyla panikleşebilir. Bu da kişinin kendisine yabancılaşmasına neden olmaktadır.²⁷ Kendilerine yabancılaşan gençlerde madde bağımlılığı, suça sürüklenme, intihar, fanatizm, hazcılık vb. olumsuz davranışlar görülmektedir.²⁸ Ayrıca bu gençlerin din değiştirme, sapık inançlar, ateizm vb. manevi tehditler ile mücadele etmeleri gerekmektedir.²⁹

1.3. Kişinin Benlik Oluşumunun Yaşandığı Bir Dönem Olarak Gençlik

Kimlik arayışına yanıt bulması için gencin öncelikle kendisini tanıması gerekmektedir. Kişinin kendisini tanıması benlik algısından başlar. Benlik, "bireyin yalnızca ona özgü tutumlardan, duygulardan, algılardan, değerlerden ve davranışlardan ibaret kendine ilişkin görüşü"³⁰ olarak tanımlanabilir. Benlik ayrıca kişinin kendini algılayış tarzı, kişiliğin dışa yansımayan öznel yanı, insanın kendini tanıma ve değerlendirme biçimi, kişiliğin temel, özerk ve özgür katmanı olarak da görülmektedir.³¹ Ancak kişinin benlik algısı bir seferde gelişmez. Benlik algısının oluşumunda kalıtsal verilerin yanı sıra ana-baba veya onların yerine geçen kişilerle olan ilişkiler gibi birçok faktör etkili olur. Uygun kalıtsal ve sağlıklı çevre koşullarına sahip olan kişilerde özerk ve olgun benlik daha kolay oluşur.³²

Gençlik çağı, benlik kavramının öne geçtiği, çocukluk döneminde dışa dönük olan ilgi ve dikkatin içe yöneldiği bir dönemdir. Genç kendisi ve çevresine yönelik keşiflerle içinde yaşadığı fiziki evren ve sosyal çevrede kendi yerini belirleme çabası içerisinde dir. Bunun için kendisini sürekli eleştirerek, tartarak ve değerlendirerek yeni

²³ Kula, *Kimlik ve Din*, 57; Kula, "Gençlik Döneminde", 48.

²⁴ Kula, *Kimlik ve Din*, 59; Kula, "Gençlik Döneminde", 51.

²⁵ Gündüz, *İslam, Gençlik ve Din Eğitimi*, 175-176.

²⁶ Yörükoğlu, *Gençlik Çağı*, 41.

²⁷ Hayati Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din* (İstanbul: dem, 2009), 158.

²⁸ Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, 162-167.

²⁹ Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, 167-168.

³⁰ Mary J. Gander-Harry W. Gardiner, *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, çev. Ali Dönmez-Nermin Çelen (Ankara: İmge Kitabevi, 2015), 492.

³¹ Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, 113.

³² Ekşi, *Çocuk, Genç, Ana Babalar*, 66.

kimliğini aramaktadır. Ayrıca kendisini ana babasından ve başkalarından ayıran özelliklerini öne çıkaran genç, benliğini yeni baştan düzenleme gayretindedir.³³ Bu da kişinin benlik algısının sürekli iniş çıkış ve dalgalanma göstermesine yol açar.

Kişinin kendisini bilmesi onun, fizikî özelliklerini, yeteneklerini, amaçlarını, ahlâkî ve sosyal sorumluluklarını kavramasını içermektedir. İnsan içindeki beni bilmek ve tanımak amacıyla kendisine baktığında; davranışlarının nedenlerini anlayıp gerekirse bunların, geliştirilmesi, denetlenmesi için çözüm yollarını bulmak çabası gösterecektir. Kendini bilen insan içindeki “benliği” tanıdıkça bilinmeyen yanlarını öğrenmeye, dışarıya yansıtmadığı yanlarını azaltmaya çalışır. Böylece o; gereksiz kaygılardan kurtulur, istemediği, beğenmediği davranışlarını kolayca denetim altına alma imkânına sahip olur.

Kendini bilen kişiler herhangi bir başarısızlıklarında sorumluluğu kendi dışındaki nedenlere yüklemek yerine bu durumun gerçek nedenlerini araştırırlar. Böylece gençler, bir davranış kalıbı olarak sorunlarla her karşılaştıklarında, neler yapabileceklerini, sorunların nasıl üstesinden gelebileceklerini düşünerek çözüm ararlar. Bu durum gence olaylara devamlı olumlu yönlerden bakabilme yeteneği de kazandırır. Bu da geçmişteki kendisi ve şimdiki kendisiyle ilgilenen gence gelecekte kendini tasavvur ederek kendinin farkına varma imkânını sağlar.

1.4. Bağımsızlık Duygusunun Geliştiği Bir Dönem Olarak Gençlik

İnsan fitratında bağımsızlık duygusunu taşımaktadır. Bağımsızlık duygusu, gence çevrenin olumlu ve olumsuz bağlarından kurtulup, her şeyi yeniden düşünme ve kendi özgür iradesi ile kendi yaşantısını kurma yolunu açmaktadır. Onun içindir ki genç, kişiliğini oluşturabilme gayesi ile başta ailesi olmak üzere çevresi ile olan ilişkisini minimize eder bazen de tamamen koparır.³⁴ Bu şekilde genç kendi potansiyelini kullanır ve kendi olma imkânına sahip olur.

Ergenlik; gencin duygusal olarak ailesinden ayrılması, daha bağımsız ve kendisine yeter duruma gelmesi için bir hazırlık dönemidir. Gencin bu süreçte ailesi ile ilişkileri azalırken arkadaş çevresiyle olan ilişkileri artmaktadır. Duygusal olarak kendine yeter hale gelebilmesi ve birey olabilmek için gençten uygun davranışlar içinde olması beklenmektedir.³⁵ Ancak bu süreç çoğu zaman içinde çelişkileri de barındırabilmektedir. Genç yetişkin muamelesini görmek için istekli olmasına rağmen yer yer çocukça davranışlara da devam edebilmekte, buna karşın ondan daha olgun davranışlar beklemelerine rağmen anne-baba ona çocuk muamelesi yapmaya ve onu kontrol etmeye devam etmektedir. Gençler için anne-baba otoriteyi, okul ve çevresindeki diğer yetişkinler ise bu otoritenin uzantısı olarak kabul edilmektedir.³⁶ Bunun için bağımsız olmak isteyen gençler yetişkinlerin kontrolünü reddetmek amacıyla her türlü otoriteye karşı çıkabilmektedirler.³⁷

Gençlik çağı gençlerin anne-babalarından uzaklaşarak bağımsızlaşmaya yani birey olmaya başlanıldığı dönemdir. Bu dönemdeki anne-baba ve genç arasındaki ilişkinin gençlerin yabancılaşması yerine anne-babalarından giderek sadece “farklılaştıkları” şeklinde olduğu ifade edilmektedir. Aslında bu süreç gencin doğup büyüdüğü ailesinden

³³ Yörükoğlu, *Gençlik Çağı*, 104-105.

³⁴ Gündüz, "Gençlik Dönemi Din Eğitimi", 79.

³⁵ Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, 121.

³⁶ Gander-Gardiner, *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, 479-480; Varış, *Ergenin Gelişimine*, 64.

³⁷ Mahmut Tezcan, *Gençlik Sosyolojisi ve Antropolojisi Araştırmaları* (Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, 1997), 10.

sessizce uzaklaşarak³⁸ birey olma gayreti olarak değerlendirilebilir. Ancak kendi değer yargılarının yanı sıra toplumsal değerlerin de sık sık değiştiği bu dönemde genç, değer yargılarını tümünden reddetme veya kendisine ümit verici görünen ideolojilere, gruplara, dine veya bir uğraşa aşırı şekilde bağlanabilmektedir.

Gençlik döneminde beliren bağımsızlık duyguları bir yandan kişiyi kendine bırakmayan çevresel etkilerden kurtarma amacı taşırken diğer yandan da onu, kendi nefsanî arzu ve tutkularından da uzak tutmayı gaye edinmektedir. Özgürlük “kendini belirleme” gücünü ifade ettiğinden dolayı gencin, sadece çevreye karşı değil, kendi kendine de hâkim olması beklenmektedir. Bütün otoriteleri ret eden kişiyi kendi içgüdüsel arzu ve tutkularının esiri olduğunda özgürlüğünden bahsetmenin de zor olacağı belirtilmektedir.³⁹ O halde bu dönemdeki bağımsızlık duygusu gencin eylemi tercih etme ve gerçekleştirme sürecine salt arzuların ve sosyal çevrenin beklentilerinin ötesinde aktif olarak katılması anlamına gelmektedir.

1.5. Sosyalleşmenin Gerçekleştiği Bir Dönemi Olarak Gençlik

Doğumla başlayan, çocukluk dönemi ile devam eden sosyalleşme süreci her ne kadar yaşam boyu devam etse de gençlik çağında hızlı bir gelişim göstermektedir. Gencin bağımsız olma duygusu onu aile ortamından uzaklaştırarak arkadaş gruplarına yönelmesine neden olabilmektedir. Bu dönemde arkadaş çevresiyle olan ilişkiler gençlerin en önemli faaliyetlerinden biridir. Bu da gence yaşadığı toplumun değer hükümlerini, dinî inançlarını, örf ve adetlerini kısacası sosyal ve kültürel yapıyı öğrenip benimseme imkânını verir. Ayrıca gencin çevreye olan bu yönelimi toplumda mevcut örneklerle özdeşleşme süreciyle devam etmektedir. Böylece genç mensup olduğu toplumun bir ferdi olarak belirli bir yer ve rol edinmek için çaba harcar. Bunlar da gencin kendisini tanımasına, kişilik sınırlarını belirlemesine, kim olduğunu, neye inanması gerektiğini, nelerin değerli olduğunu, amacının ne olması gerektiğini, kısaca toplumdaki yerini belirleme gayretinde bulunmasını gerektirir. Bu da gencin bir kişilik kazanmasını, çevre ile olan ilişkilerini düzenlemesini ve toplumun bir üyesi olmasını yani sosyalleşmesini sağlamaktadır.⁴⁰

Aslında gençlik döneminin erken yıllarında düşünce, duygu, davranış ve ilişkilerde bir içe kapanma safhası geçici olarak yaşanmakla birlikte genç, hayatında ilk kez toplumun önemli kurumlarının farkına varmaya başlamaktadır.⁴¹ Bu da ona toplumu farklı yönleriyle tanıma ve toplumla bütünleşme imkânı sağlar. Bu dönemdeki gençlerden toplumsal ve kültürel değerlere göre düşünce, tutum ve davranışlar geliştirme alışkanlığı kazanmaları, bunları benimsemeleri, sahiplenmeleri ve eyleme dönüştürmeleri beklenmektedir.⁴² Ancak genç gayret sarf etmekle birlikte, bazen gençlik çağının gelişim özellikleri ile sosyal çevreden kaynaklanan bazı problemlerden dolayı bu bütünleşme gerçekleşmeyebilmektedir. Bu durum gence yaşadığı toplumun normları ile çatışan davranışlar sergilemesine yol açar ve bu da gencin birtakım bunalımları yaşamasına da neden olabilmektedir.⁴³ Toplumla bütünleşemeyen gençler erken yaşlarda sigara, içki, uyuşturucu, sorumsuz cinsel ilişki vb. olumsuz davranışlara

³⁸ Ekşi, *Gençlerimiz ve Sorunları*, 45.

³⁹ Gündüz, "Gençlik Dönemi Din Eğitimi", 80.

⁴⁰ Özcan Köknel, *Kimliğini Arayan Gençliğimiz* (İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 2001), 19.

⁴¹ Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, 20.

⁴² Kardeşahin, "Gençlik ve Din", 242.

⁴³ Bayyigit, *Üniversite Gençliğinin*, 33.

yönelmektedir. Hatta bazıları yaşadıkları bu yabancılaşmadan kurtulabilmek için yasadışı örgütlere katılabilmektedir.⁴⁴

Toplumun en değerli hazinesi olarak kabul edilen gençlik, içinde yaşadığı toplumun sosyo-ekonomik kültürel yapısından etkilenerek şekillenir. Genç, toplum açısından, içinde anlam bulduğu toplumsal normları hem koruyacak hem de çağın gereklerine göre yeniden inşa ederek kendisinden sonraki nesle aktaracak sosyal potansiyel olarak görülmektedir.⁴⁵ Bu gençliğin toplumun şimdiki anının ve geleceğin önemli göstergesi olduğunu göstermektedir.

1.6. Dinî Şuurun Uyandırdığı Bir Dönem Olarak Gençlik

Çocukluk döneminde ailesinden geleneksel olarak öğrenilen ve yetişkinlerin otorite ve anlayışını esas alarak oluşan din algısı, ergenlik dönemindeki fiziki ve bilişsel gelişmelere paralel olarak yeniden şekillenir. Bu dönemde soyut düşünmenin gelişmesi, okul, çevre ve edinilen tecrübelerin katkısıyla ergen çevresindeki olayları anlamaya, problemleri tahlil etmeye ve üst seviyede genellemeler yapma yeteneğini kazanır.⁴⁶ Bu ergenlerde dine olan ilginin artmasına, dini duyguların yeniden canlanmasına imkân hazırlar.

Genç, buluş ile başlayan ergenlik döneminde, akıl ve kavrama gücü bakımından, dini ve dünyevi sorumlulukları kabul edebilecek asgari olgunluğa sahip olmaktadır. Kişi, ergenliğe girmekle beraber içinde bulunduğu fiziki, sosyal-kültürel çevresi hakkında bilgi toplamaya, akıl-kavrama gücüyle fikirler geliştirmeye, mevcut görüş ve kanaatleri kabul ya da reddetmeye başlamaktadır. Bu dönemde kişi, bilgiyle bir obje olarak doğrudan ve aktif olarak ilişkiye girmektedir.⁴⁷

Soyut düşünmenin gelişmesi ile beraber gençlerde entelektüel ilginin farklılaştığı görülmektedir. Bu dönem entelektüel ve moral etkinliklerin çağıdır. Bu evrede entelektüel bir açlık yaşanmakta ve bundan din de nasibini almaktadır. Özellikle din ve ahlâk gelişimi itibarıyla çocuk, yaklaşık 12 yaşlarında dini anlamaya ve ona yakın ilgi göstermeye başlar. Bu yaşlardan itibaren din bilinçli bir şekilde anlaşılma, kavranılma, kişisel olarak ergen tarafından benimsenme ve kendisine mal edilmektedir. Her ne kadar bazı araştırmacılar, 18-30 yaşlarında dinî inanç ve ibadette bir azalma⁴⁸ olduğu belirtse de gençlerin dine genel olarak ilgi duydukları ve onu kendi anlayışlarına uygun olarak kavradıkları bilinmektedir. Hatta bu dönemde gençlerin din ile hiç olmadığı kadar ilgilendikleri belirtilmektedir.⁴⁹ Dolayısıyla bu yaşlar, psikolojide “dini uyanış” veya “dini gelişim çağı” gibi ifadelerle nitelendirilmektedir.⁵⁰

Gençlerde dini şuurun uyanışında zihinsel gelişiminin yanı sıra zirveye ulaşan duygu ve heyecanların da rolü vardır.⁵¹ Gençin dine olan yöneliminde ise ana-baba, arkadaş vb. çevresel faktörlerin yanında bazen doğal felaket ve tabiat olayları da etkili olabilmektedir. Örneğin sevilen bir kişinin ölümü, şiddetli gök gürültüsü, ormanın

⁴⁴ Yörükoğlu, *Gençlik Çağı*, 76.

⁴⁵ Nazmi Avcı, *Toplumsal Değerler ve Gençlik* (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2007), 97.

⁴⁶ Kula, "Gençlik Döneminde", 41.

⁴⁷ Gündüz, *İslam, Gençlik ve Din Eğitimi*, 232.

⁴⁸ Benjamin Beit-Hallahmi-Michael Argyle, *The Psychology of Religious Behaviour, Belief and Experience* (London: Routledge, 1997), 152.

⁴⁹ M. Akif Kılavuz, "Ergenlerde Özdeşleşme ve Din Eğitimi (Lise Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma)", *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, ed. Hayati Hökelekli (İstanbul: dem, 2006), 260-261.

⁵⁰ Ronald Goldman, *Readiness for Religion: A Basis for Developmental Religious Education* (New York: The Seabury Press, 1970), 55; Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 268.

⁵¹ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 268.

sessizliği vb. olaylar bunda etki edebilmektedir. Ayrıca gencin okuduğu kitaplar, öğretmenler, cami, dua, dinlenen müzik, topluca yapılan ibadetlerin de etkisi olabilmektedir.⁵²

Gençlik döneminde kişi yavaş yavaş kendisiyle beraber hayatı da tanıma ve anlamlandırma arzusu taşımakta, böylece kimliğini inşa etmektedir. Bunun için genç “ben kimim, nerden geldim, niçin varım, sonra ne olacağım?” vb. soruları sormakta ve bunlara yanıt aramaktadır. Gencin anlam arayışında din; aile, eğitim vb. çevrenin etkisiyle kendisinde kalıcı bir etki bırakabileceği gibi menfi durumlarda bu tesir sönük de olabilmekte ve sonuç olarak genç bazen olumsuz bir tavır da takınabilmektedir. Sorularına ve ideal arayışına doyurucu cevaplar bulunmadığında gencin bu dönem ve devam eden sonraki dönemde de şüphelik (dini kriz) hadisesi ile karşı karşıya kalabilme ihtimali vardır.⁵³ Bu kriz din eğitiminin ihtiyaçları karşılayamaması ve eğitimcilerin yetersiz olması gibi nedenlerle çözülemediğinde derinleşerek gençlerin inançsız yetişmesine neden olabilmektedir.

Sonuç olarak gencin dine karşı olumlu ya da olumsuz tavrını belirlemede aile yapısı, anne babanın dini inancı ve yaşantısı, dini pratiklere olan ilgi veya karşı tutumu, rol-model aldığı kişiler önemli oranda etkileyici olur. Ayrıca dinî şuurun uyanışıyla gencin kendisi ile ilgili “ben kimim, neyim, niçin varım, neden varım, daha sonra ne olacağım?” sorularına verilen tatminkâr yanıtların kimliğin inşa edilmesini doğrudan etkilediği söylenebilir.

1.7. Dini Şüphe ve Çatışmaların Yaşanabildiği Bir Dönem Olarak Gençlik

Soyut düşünebilme kabiliyetinin ergenlik dönemindeki hızlı gelişimiyle beraber birey aile ve çevreden edindiği çeşitli ahlâkî ve dinî değerleri sorgulamaya başlar. Ergenin gerek kendi iç dünyasındaki iniş çıkışlar, gerekse toplumdaki devamlı değişen değer yargıları, gencin inanç bakımından bocalamasına, bunalmasına ve çelişkiler yaşamasına sebep olabilmektedir. Ergenlik dönemine girerken kişinin zihnî ve düşünce hayatı gerek derinlik gerekse genişlik yönünden büyük bir güç kazanır. Bu dönemde duygu hassasiyeti ve kapasitesi en üst dereceye çıkar. Bu durum ise bazı ruhi karışıklıklara ve düzensizliklere sebep olabilir.

Gençlerin, yeni keşfettikleri geleceğe bakma ve karmaşık sorunlara farklı bakış açısıyla çözümler üretme yeteneği yaşamlarında derin değişimlere neden olabilmektedir. Çoğu zaman onlar anne ve babalarının kabul ettiği kararları ve değerleri sorgulamakta, tartışmakta ve bunlara bazen de karşı çıkmaktadırlar.⁵⁴ Özellikle zihni gelişiminin sonucu olarak artan “bağımsızlık ve güçlülük duygusu” gence kendisini yetişkinler seviyesinde hissetmesini sağlar. Bu ona çevresinde bulunan kişilerin düşünce ve davranışlarını eleştirme cesaretini verir. Ayrıca kendini ifade etme güdüsünün etkisiyle gencin ana-baba ile ilişkileri çatışmalı bir hal alınca onlara itaati emreden din ile bağımsızlık duygusu arasında çelişik ve kararsız bir durum yaşamaya başlar. Bu durumda genç, ana-babanın yanı sıra her türlü otoriteyi reddetmeye yönelir.⁵⁵ Gençlerin bu sorgulamalarından ve reddedilmelerinden din de nasibini almakta, genç dinle ilgili sorular sormakta ve yer yer ondan şüphe etmeye başlamaktadır. Dolayısıyla bu döneminin dini açıdan bir “bunalım”⁵⁶ dönemi olduğu ifade edilmektedir.

⁵² Peker, *Din Psikolojisi*, 172.

⁵³ Bayyığıt, *Üniversite Gençliğinin*, 73.

⁵⁴ Gander-Gardiner, *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, 466.

⁵⁵ Varış, *Ergenin Gelişimine*, 18; Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 270.

⁵⁶ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 270.

Gençlerde dinî şüphelerin uyanmasında ergenin kişisel özellikleri, zihnî gelişimi ve içinde yetiştiği dinî, kültürel ortam, eğitim şartları ve sosyal çevre ile ilişkileri farklı oranda etki etmektedir. Gencin çevresinde gördüğü farklı dinî yorumlar ile uygulamaların farklılığı, onun okulda öğrendiği bazı bilimsel teorilerin din ile bağdaştırmakta güçlük çekilmesi ve diğer derslerin hocalarının dine karşı olan tutumları gibi bazı etkenler dinî şüphelerin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.⁵⁷ Ayrıca dinî konularda rehberlik yapanların yanlış tutum ve davranışları, yeterli din eğitimi olmayışının sonucu olarak başarısız bir dinî sosyalleşme, dinî konulardaki bilgi eksikliği ve kendisine yeteri kadar rehberlik yapılmaması, bağımsızlık duygusunun uyanmasıyla her türlü otoriteyi reddetme, yetişkinlere olan güvenin sarsılması, cinsel güdülerin olgunlaşmasıyla birlikte suçluluk duygusunun belirmesi vb. faktörler de etki etmektedir.⁵⁸

Bütün bunların etkisiyle çocukluk döneminde önceki kuşaklardan emanet olarak alınan inançlar gençlik döneminde eleştiriye tabi tutularak yeniden değerlendirilmektedir. Bu, gencin dini kendisine mal etmesi ve bireysel inanca dönüştürmesi açısından birtakım imkânları da taşımaktadır. Dolayısıyla bu süreç gencin kimlik oluşturma sürecine uygun olarak şahsi bir din anlayışına ulaşma arayışları olarak da değerlendirilebilir. Genç zihni olarak dinin iç yapısını anlamaya çalıştığından dolayı akıl ile ispatlanamayan her şey karşısında eleştirel bir tutum takınır. Bu da gençlerin sorgulamadaki gayelerinin dini reddetmekten ziyade, onu anlama hakikate ulaşma arzu ve ihtiyacından kaynaklandığına işaret etmektedir. Bu ihtiyaç gencin büyük ölçüde endişe duymasına ve ıstırap çekmesine neden olabilmektedir.⁵⁹ Ancak bu durum en yüksek noktasına 17-18 yaşlarında erişmekte sonraki yıllarda düşünce ve iradenin olgunlaşması ve kimlik bunalımının atlatılması ile birlikte düzene girebilmektedir. Bu dönemde dinî şüphe, imanın zıddı olarak değil geliştirmesine imkân tanıyan bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Uygun şartlarda bu şüpheler dini saflaştırmaya ve daha bilinçli bir dindarlığın ortaya çıkmasına zemin oluşturur.⁶⁰ Ancak bu süreç atlatılmadığında bazen daha önceden var olan inançların reddine kadar giden bir tutum da izlenebilmektedir.⁶¹

Nihaî olarak gençler bedensel ve duyuşsal değişmelerin yanında zihinsel yeteneklerinde de gelişmeler yaşar. Onlar artık çocukluk döneminde görülen somut düşünmenin ötesinde soyut olanları algılamakta, tasavvur edebilmekte, değerlendirebilmekte ve nihayetinde buna dair bir fikir öne sürebilmektedir. Bu da gençlerin, geleceklerini varsayımlar doğrultusunda görmelerine ve gerçek ya da hayalî sorunlara farklı çözümler üretmelerine imkân tanıyan yetenekler kazanmalarını sağlamaktadır. Gençlerin bu bilişsel gelişimi, onları yaşamlarında uzun süreli etkilemekte ve genç kendisine ait bazı şeyleri idealize ederek cinsellik, ahlâk ve din gibi konularla ilgili kendilerine ait bazı değerlere sahip olmalarına imkân tanımaktadır.⁶²

2. GENÇLERİN DİN EĞİTİMİNDE UYULMASI BEKLENEN İLKELER

Günümüzün modern dünyasında genç, kendi bedenini kabul etme, uygun bir toplumsal role ulaşma, yaşlılarıyla uygun ilişki kurabilme, duygusal ve ekonomik bağımsızlığını gerçekleştirebilme, evlilik ve aile yaşantısına hazırlanabilme vb. gelişim görevlerini

⁵⁷ Goldman, *Readiness for Religion*, 164; Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 271.

⁵⁸ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 272-273; Peker, *Din Psikolojisi*, 172; Kula, "Gençlik Döneminde", 43.

⁵⁹ Bahadır, "Ergenlik Döneminde Dinî Şüphe", 309.

⁶⁰ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 273; Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, 95-96; Bayyigit, *Üniversite Gençliğinin*, 42-43.

⁶¹ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 280-281.

⁶² Gander-Gardiner, *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, 458.

yerine getirebilmek için yetişkinlerin rehberliğine ihtiyaç duymaktadır.⁶³ Buna günümüzdeki anlam arayışı ve değişimin hızı da eklendiğinde gençlerin rehberliğe olan ihtiyacının ne kadar önemli ve hayati olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Gençlik sürecinin sağlıklı bir şekilde yaşanılması veya atlatılması için din, önemli bir rehberlik işlevini üstlenebilir. Ancak bu sorumluluk dinin gençlerin gelişim özelliklerine uygun olarak ve ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde anlatılması ile mümkündür.

Günümüzde örgün ve yaygın din eğitiminde kullanılan ve yetişkinlerin kendi otoritelerini sağlamlaştırmayı hedef alan metotların gençlerin din eğitiminde olumlu rol oynadığını söylemek güçtür. Gençler üzerinde yapılan araştırmalarda dinî problemlerin çözülmesinde din görevlerinin rolünün olmaması⁶⁴ bunun doğal sonucu olarak değerlendirilebilir. Ayrıca gençler, aşırı baskı, korkutma, hoşgörünün olmaması, eksik ve yanlış bilgi konularında hassastırlar. Bu şekildeki metot ve anlayışlar gençlerin dine karşı tepkisel hale gelmesinde önemli derecede rol oynamaktadır.⁶⁵ O halde geleneksel din eğitiminin verilerinden beslenerek, günümüzdeki toplumsal yapı ve gençlerin gelişim özellikleri göz önünde bulundurularak gençlerin genel olarak eğitimlerinde özel olarak din/dini eğitimlerinde bazı hususlara dikkat edilmesi eğitimcilerin önünde bir zorunluluk olarak durmaktadır.

2.1. Gençlerin Çevrelerini ve Dini Sorgulamalarının Anlayışla Karşılanması

Soyut düşünme yetilerini kazanan genç, ana-babalarının ve çevresinde bulunan yetişkinlerin davranışlarını yeniden değerlendirir. Gençler davranışları ve söylemleri arasındaki çelişkileri, tutarsız davranışları sebebiyle onların söylemlerinin her zaman doğru olmadığını fark eder ve yer yer onlarla bu konularda tartışmaya girerler. Gençlerin yetişkinlerin davranışlarını anlama, sorgulama ve yeniden değerlendirmelerinden din de nasibini almaktadır. Ayrıca gençler ana-baba başta olmak üzere yetişkinler tarafından oluşturulan çocukluk dinî algılayışlarını bu dönemde yeniden sorgulamakta ve bu, dine olan ilginin canlanmasına da imkân hazırlamaktadır. Bu sorgulamalarından sağlıklı bir din anlayışının ortaya çıkabilmesi için gençlerin dini sorgulama ve tutumları anlayışla karşılmalı, katı metotlardan vaz geçilmeli ve onlara sevgiyle yaklaşılması gerektiği söylenebilir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi gençlik “dini uyanış ve bilinçlenme”nin yanında “dinî şüphe ve kararsızlıklar”ın da yaşandığı bir dönemdir. Bu evrede gençler dine ilgi duymakla birlikte dine karşı negatif bir tutum da takınabilmektedir.⁶⁶ Bu da gençlerin dinle ilgili birçok soru sormalarına neden olmaktadır.⁶⁷ Bu soruların çoğunluğu dinin özünü reddetmekten ziyade dinin hakikatini öğrenmeye yöneliktir. Çoğunlukla bu sorgulamalar gencin dinî inancını pekiştirmek, temellendirmek, haklılık sağlayıcı delilleri araştırmak ve doğrulamak suretiyle kendini tatmin etmiş bir durumda görme arzusundan kaynaklanır.⁶⁸

⁶³ Gander-Gardiner, *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, 474.

⁶⁴ Bayyığıt, *Üniversite Gençliğinin*, 175.

⁶⁵ Ekşi, *Gençlerimiz ve Sorunları*, 85; Ekşi, *Çocuk, Genç, Ana Babalar*, 128-129.

⁶⁶ Goldman, *Readiness for Religion*, 159.

⁶⁷ Beit-Hallahmi-Argyle, *The Psychology of Religious*, 150.

⁶⁸ Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, 106-107. Bahadır tarafından yapılan bir araştırmada dini şüphelerin büyük bir kısmının (%81.6), dinin sadece bir bölümü veya bir konusu ile ilgili olurken dinin tamamı ile ilgili şüphelenenlerin oranının çok düşük (%7.4) olması gençlerin şüphelerinde reddedici eğilimlerden çok, hakikati araştırma arzusunun ve anlama ihtiyacının etkin olduğunu göstermektedir. Bahadır, "Ergenlik Döneminde Dinî Şüphe", 364.

Gencin soruları sadece bir bilgiyi elde etmenin ötesinde var olan bir durumu veya bir kişiyi sorgulamaya yönelik de olabilir. Günümüzde dini önderler dindar gençlerin gözünde önemli bir konuma sahip olmaya devam etseler de artık meydan okunma ve sorgulanmadan muaf değiller. Çevirim içi (online) kurslar gençlerin özellikle eskiden dini bilgilere sınırlı erişimi olan kadınların zaman, mekân veya masraf nedeniyle ulaşamadıkları bilgiye ulaşmalarını sağlamaktadır.⁶⁹ Bunlar da gençlere dini farklı kaynaklardan öğrenme imkânı tanımakta ve dinin kendisini veya kaynağını sorgulamaya neden olabilmektedir.

Sorgulanan dinî konulara bakıldığında bunların önemli bir bölümünün dinî bilgisizlikten veya yanlış bilgilendirilmekten kaynaklandığı görülmektedir.⁷⁰ Gençlere, dinî nasları veya teorilerden ziyade kendi zekâsını, kendisine ait bilgileri, din ile ilgili gerçekleri, dini konularda kendisine rehberlik eden kişileri, onlarla olan ilişkilerini, kendilerine rol model aldıkları kişilerin şahsiyet bütünlüğünü sorgulamaktadırlar.⁷¹ Sorgulamaların dinin bizatihi kendisine değil de detaylara yöneldiğini gösteren bu durum gencin dinî eğitim hususunda birtakım imkânlara da işarette bulunur. Akıllarından geçenler için münafık olduklarını zanneden genç sahabelerin durumu Hz. Peygamberin dinî gelişim için bir imkân olarak görmesi buna işaret etmektedir.⁷² Dolayısıyla bu dönemin gençler açısından bir fırsat olduğunun sürekli olarak göz önünde bulundurulması gerektiği söylenebilir.

Bu fırsatları kullanmak adına zihinlerini bulandırmadan gençleri araştırmaya sevk etmenin onlara içinde buldukları durumun üstesinden gelebilmeleri konusunda katkıda bulunacağı ifade edilmektedir.⁷³ Ayrıca gençlerin dinî sorgulamalarını anlayışla yaklaşma, onları her konuda soru sormaya teşvik etme, onların soru sorma gayelerinin bilinmesi ve din ile doğrudan veya dolaylı olarak sordukları soruları anlaşılır bir dil ile makul bir tarzda yanıtlama dinî şüphelerini aşmalarına katkıda bulunacaktır. Bunun yanı sıra gençlerin dinî öğreti ve kanaatlere aykırıymış gibi gözükten düşüncelerinden dolayı yadırganmamasının ve mahkûm edilmemesinin dinî düşüncelerin sağlıklı bir şekilde oluşmasına imkân hazırlayacağı söylenebilir. Bu da öncelikle gençlerin soru sorabilecekleri bir ortamın hazırlanmasını gerektirmektedir. Yapılan alan araştırmalarında demokratik ortamda yeterince doğru bilgilendirilen ergenlerin dini şüphe oranlarının diğerlerinden önemli oranda düşük olduğu ifade edilmiştir. Zira dinî inançla ilgili soru sorma imkânı elde edemeyen genç bir başka yerde ya da bağlamda dinin kendisini reddetmeye veya ondan şüphe etmeye yönelik sorular soracaktır.⁷⁴

Şunun da unutulmaması gerekir ki gençlerin dini sorgulamaları hususunda kullanılan sert metotlar istenmeyen sonuçlara neden olabilir. Batıda yapılan alan araştırmaların bir kısmında din eğitiminde/dinî eğitimde baskıya dayalı metotların dinî şüphelerin ortaya çıkmasına zemin hazırladığı sonucuna ulaşılmıştır.⁷⁵ Bunun için gençlerin gerek

⁶⁹ Shelina Janmohamed, *M Nesli: Yeni Müslüman Gençlik*, çev. Esin Kızılelma (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2018), 54.

⁷⁰ Bahadır, "Ergenlik Döneminde Dinî Şüphe", 320.

⁷¹ Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, 107.

⁷² Rasûllah'ın ashabından bazı kimseler ona gelerek: "Gönlümüzden öyle şeyler geçiyor ki, herhangi birimiz onları söylemeyi bile büyük (bir suç veya günah) sayıyoruz." şeklinde ifade ettikleri şüphelerini, Rasûlullah (sav): Hakikaten böyle bir şey hissettiniz mi? Eğer bu doğruysa, 'İşte açık açık iman budur'" diyerek yanıtlamıştır. Müslim, "İman", 209.

⁷³ Hayati Hökelekli, "Ergenlik Döneminde Dinî Şüpheler", *Din Öğretimi Dergisi* 14 (1988), 82; Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, 108.

⁷⁴ Goldman, *Readiness for Religion*, 138.

⁷⁵ Bahadır, "Ergenlik Döneminde Dinî Şüphe", 341.

sordukları sorular gerekse tutumları hoşgörü ile karşılanmalı ve davranışlarını düzeltmeleri için imkân tanınmalıdır. Hz. Peygamberin kendi inanç ve prensiplerine ters düşen istekte bulunan Usame b. Zeyd adlı genç sahabeyi uygun bir biçimde uyarması, ona kaba davranmaması ve onu utandıracak tarzda tenkit etmemesi⁷⁶ gençlere bu hususta nasıl davranılması gerektiği konusunda yetişkinlere yol göstermektedir.

Bu dönemde duygusal bir hayat yaşayan gençlerin din/dinî eğitiminde dinin sevgi boyutunun öne çıkarılması gerekir. Her ne kadar korku yüklü mesajların kısa vadede gençlerin inançlarını sağlamlaştırmada etkili olduğu gözlemlense de buradaki gelişim mantikî ve zihinsel bir süreç olmadığından dolayı bunun kısa vadeli olduğu belirtilmektedir.⁷⁷ Korku motifine dayalı bir din eğitimi Allah korkusunu, sevgi motifinin ağırlıkta olduğu bir din eğitiminin ise Allah'a olan sevgiyi artırdığı ifade edilmektedir.⁷⁸ Ayrıca sevgiye dayalı bir din eğitiminin ise gençlerde hem inançların daha kalıcı olmasına hem de farz ibadetlerin yanında nafile ibadetlerin devamlılığında daha etkili olduğu ve gençlerin ibadetleri içselleştirdikleri belirtilmektedir.⁷⁹ Yine sevgi ortamında verilen bir din eğitiminin gençlerin dine olan ilgilerine, dinî konularda araştırma yapmalarına ve bunun sonucu olarak dini öğrenmelerine daha fazla katkıda bulunacağı söylenebilir.

Günümüzdeki gençler yukarıda bahsedilen özelliklerinin gereği olarak bazen var olan geleneksel dini sorgulamakta bazen reddetmekte bazen de dine karşı lakayt kalabilmektedir. Bununla birlikte yine yukarıda belirtildiği gibi gençlik dönemi dinî şuurun da uyandığı bir dönemdir. Bu dönemde genç doğal olarak din ile ilgilenmekte ve dinî farklı yönleriyle sorgulamaktadır. Dolayısıyla gençlere dinin onların hayatlarında anlamlı olacak bir dil kullanılarak anlatılması dönemi bir fırsata çevirmenin yoludur. Dine karşı takındıkları bu tavırları olumlu tarafa yönlendirebilmek için gençlerin dinî sorgulamaları anlayışla karşılanmalı ve katı metotlara başvurulmadan dinin sevgi boyutunun ön plana çıkarılması gerekmektedir. Bu arayışları olumlu bir şekilde doyurulduğunda onların ileride olumlu bir kişiliğe sahip olmalarına katkıda bulunması beklenmektedir.

2.2. Gençlerin Cinsel Duygularını Kontrol Etmeye Teşvik Edilmesi

Ergenlik döneminde cinsel olgunluğa ulaşan genç, duygusal ve zihinsel olarak yetişkin olabilmek için uzun yıllara ihtiyaç duymaktadır. Bu da gencin cinsel dürtülerini kontrol altına alma sorunuyla baş etmesini gerektirir. Dinî inanç ve değerler cinselliğe bağlı sorunlarla baş edilmesinde gence olumlu yönde katkıda bulunacaktır. Bunun için öncelikle karşı cinse ilgi duymanın fitrî olduğunun bilinmesi gerekir. Ayrıca gencin yetiştiği sosyal çevrenin özelliklerinin de göz önünde bulundurulması bu duygunun kontrol edilmesinde inanç rehberliği yapan kişinin soğukkanlılığını koruması beklenmektedir.

⁷⁶ Peygamberimizin hırsızlık yapan bir kadını sırf asil olduğundan dolayı affedilmesi için aracı olan Usame b. Zeyd'i kendi inanç ve prensiplerine ters düşmesine rağmen azarlamaması genç sahabelere olan hoşgörüsünü göstermektedir. Seyfullah Kara, *Peygamber Döneminde Gençlik* (İstanbul: Ağaç Yayınları, 2003), 108; Sabri Akpolat, "Peygamberimiz ve Gençlik", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/17 (2007), 218.

⁷⁷ Ahmet Albayrak, "Ergenlerin Dinî Gelişmesinde Sevgi ve Korku Motifinin Etkinliği (İmam-Hatip Lisesi Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma)", *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, ed. Hayati Hökekleli (İstanbul: dem, 2006), 383.

⁷⁸ Albayrak, "Ergenlerin Dinî Gelişmesi", 389.

⁷⁹ Albayrak, "Ergenlerin Dinî Gelişmesi", 386.

İslam düşüncesine göre genç buluşa ermekle birlikte dinen ve ahlâken yaptığı eylemlerden sorumlu olmaya başlamaktadır. Aslında dinin ve ahlâkın anlam kazandığı alan da burası olmaktadır. Kişinin şehvi duyguları geliştiğinde doğal olarak karşı cinsle olan ilgi artmakta ve bu durum gençte bazen önü alınamaz duygular şeklinde serbest olarak yaşanmaktadır. Bazı gençlerde ise bu duygular vicdan azabı duymaya ya da nefsinin aşırı derecede ayıplamaya sebep olabilmektedir. Bu iki aşırı uçlar arasında gelgitler yaşayan gençlerin cinsel konularda eksik bilgilere sahip oldukları veya çoğunlukla arkadaş çevresinden ve sosyal medyadan öğrenilen doğru-yanlış bilgilerin birbirinden ayırt edemedikleri bilinmektedir. Bunun yerine sağlıklı bir cinsel eğitim⁸⁰ gençlerin cinsel güdülerini kontrol altına alma, sağlıklı cinsel ilişkiyi kurma ve cinsel rolleri kazanmalarına katkıda bulunacaktır.

Genç cinselliği ana babadan, yaşlılarından, arkadaşlarından, medyadan, kültürel beklentilerden ve mevcut kalıp yargılardan farklı oranlarda etkilenecek öğrenir. Yapılan araştırmalar dini inançları güçlü olanların cinsel dürtülerini kontrol altına aldıkları, cinsel sapma ve aşırılıklardan kendilerini koruyabildikleri, evlilik öncesi ve evlilik dışı cinsel ilişkilerden uzak durduklarını ortaya koymaktadır.⁸¹ Nitekim üniversite öğrencileri üzerinde yapılan araştırmalarda kendisini dindar olarak tanımlayan öğrencilerin evlilik dışı cinsel ilişki, flört, doğum kontrolü vb. konularda dindar olmayanlardan anlamlı bir şekilde farklılaşmış oldukları görülmektedir.⁸² Bu da dindar gençlerin cinselliği kendi arzu ve isteklerinden ziyade dinin ve geleneğin telkin ettiği ahlâkî ilkelere uygun olarak algıladığı ve yaşadığını göstermektedir.

Doğru bir cinsel eğitim; gençlerin evliliğe teşvik edilmesi, eş seçiminde ve evlilik konusunda bilgilendirilme, cinsel münasebet, cinsel sağlık ve doğum konusundan bilinçlendirilme ve cinsel sapıklığın önlenmesine yönelik eğitilmesi vb. konuları içermektedir.⁸³ Cinsel eğitiminde en iyi yaklaşım ise açıklık, samimiyet ve dürüstlüktür.⁸⁴ Gençlerin eğitiminde aşırı serbestliğin bireysel ve toplumsal sakıncaları olduğu gibi gereksiz ve ölçüsüz yasaklamanın da risklerinin olduğunun unutulmaması gerekir.⁸⁵ Gençlere karşı cinsle ilgili duymanın kişinin fitratından kaynaklandığı ve bu tür duyguları kontrol altına almanın ya da meşru yolda kullanmanın gerekli olduğunun anlatılması onların bu konuda bilinçlenmelerine zemin hazırlayacaktır. Dinî açıdan kişinin sorumlu olduğunun şehvi duygulardan ziyade söz konusu duygunun kontrol altına alınması veya meşru yolda kullanılması gerektiğinin örneklerle anlatılması da gençte kendisini yersiz suçlama, bedeninden utanma vb. olumsuz tutumların ortaya çıkmasına engel teşkil edecektir. Bu da cinsel eğitimde anatomik bilgilerle yetinilmemesi konunun dinî ve ahlâkî boyutunun da vurgulanması gerektiğini göstermektedir.⁸⁶

İslam eğitiminde gençlerin cinsel eğitiminde öncelikle inanç faktöründen yararlanıldığı görülmektedir (Yusuf, 12/23). Ayrıca cinsel şehvetlerinden dolayı Hz. Peygamberin

⁸⁰ Cinsel eğitimde gaye cinsel bakımından uyarılma ve cesaretlendirmek değildir. Amaç genci, vücudunun fizyolojik, duygusal, sosyal ve cinsel gelişimleri hakkında bilgilendirmek ve onlarda muhtemelen olabilecek kaygıları azaltmaktır. Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, 56-57.

⁸¹ Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, 86-87.

⁸² Beit-Hallahmi-Argyle, *The Psychology of Religious*, 204; Ekşi, *Gençlerimiz ve Sorunları*, 329.

⁸³ Dehâbâdî-Huseynîzâde, *İslami Açıdan Gençlik Psikolojisi*, 152-153.

⁸⁴ Keskiner, "Cinsel Eğitim", 344.

⁸⁵ Ekşi, *Gençlerimiz ve Sorunları*, 363; Bkz. Keskiner, "Cinsel Eğitim", 349-350.

⁸⁶ Keskiner, "Cinsel Eğitim", 342.

yanına gelen gençlere, evlenmeyi tavsiye etmesi,⁸⁷ buna güç yetiremeyenlere ise oruç tutmalarını önermesi, evlilik dışı ilişkide bulunmak isteyenlere sevdiği ile empati kurmalarını sağlayarak vazgeçmelerini sağlaması ve karşı cinsle ilişkilerde belirli bir sınırlılığın belirtilmesi bu duygunun kontrol altına almasında uyulacak yöntem konusunda eğitimcilere yol göstermektedir.⁸⁸ Hz. Peygamberin söz konusu içgüdüleri için gençlere olumsuz bir tepki vermemesi ise bu duyguların fitri olduğunu bunun için kimsenin kınanmaması gerektiğine işaret eder. Kişinin cinsel güdülerini kontrol etmeyi öğrenmesi şahsiyet oluşumuna müspet katkıda bulunmanın yanı sıra onun cinsiyetine uygun davranışları sergilemesine de katkıda bulunacaktır.

Cinsel eğitimde dini konularda rehberlik yapan kişinin sürekli soğukkanlılığını koruması ve muhatabını ikna etmesi gencin cinsel güdülerini kontrol etmesine katkıda bulunacaktır. Nitekim kendisine zina yapmak istediğini söyleyen gençler karşısında Hz. Peygamberin sinirlenmemesi, onları azarlamaması ve bilgilendirme yoluna girmesi gençlerin cinsel eğitiminde uyulması gereken ilkeleri göstermektedir. O halde gençlerin cinsî duygularını kontrol altına alma mücadelesinin gençlerde bir gerilim yarattığını ve onları farklı düşünmeye, fevri davranmaya sevk edeceğinin göz önünde bulundurulması cinsel eğitimde istenilen sonuca varmaya olumlu yönde katkıda bulunacağını söylemek yanlış olmasa gerektir.

Sonuç olarak gençlerin cinsel duygularını kontrol edebilmeleri için karşı cinse ilgi duymanın fitri olduğunun bilinmesi gerekir. Bu bilgi gençlerde oluşabilecek muhtemel suçluluk duygusuna engel olmada olumlu bir rol oynayacaktır. Ayrıca inanç gençlerin cinsel duygularını kontrol etme ve doğru yönlendirmede belirleyici olduğundan dolayı göz önünde bulundurulması gerekir. Gençler bu dönemin bir özelliği olarak gergin olabilir ve bu da onları farklı düşünmeye veya fevri davranmaya sevk edebilir. Bunun için rehberlik yapan kişilerin soğukkanlı olmaları beklenmektedir. Bütün bunların yanında cinsel duygularını kontrol edebilmeleri için gençlerin yaşadığı sosyal çevrenin göz önünde bulundurulması gerekir. Sosyo-ekonomik düzey ve edinilen deneyimler de gencin bu alandaki tutumunu etkilemektedir.⁸⁹ Çünkü sosyal düzeyleri çevrelerinde gördükleri aile yaşantıları onların cinsel yönelimleri ile aile kurma düşüncelerini doğrudan etkilemektedir. Bazı gençler evliliği ve aile yaşamını dört gözle beklerken, bazıları ise evliliğe mesafeli yaklaşmakta hatta ona düşmanlık da besleyebilmektedir. Gencin toplumsal deneyimleri onun cinsel duygularının yönlendirilmesinde ve kontrol edilmesinde doğrudan rol oynamaktadır. Örneğin Hz. Peygamberin zina yapmak isteyen bir gence “annen, kız kardeşin, halan vd. biriyle zina yapılmasını hoş karşılar mısın?” sorusunu yöneltmesi bu soruya muhatap olan gencin empati kurması ve sonuç olarak eyleminden vazgeçmesi için yeterli olurken günümüzde cinsel tercih ve yönelimlerin kişinin kendi özgürlüğü olarak anlamlandırıldığı ve cinsel duygularının tatmin edilmesinde evlilik dışı ilişkilerinin sıradanlaştığı bir toplumda yaşayan bir genç için ne kadar etkili olabileceği tartışmaya açıktır.⁹⁰ Bunun için gençlerin gelişim özelliklerinin

⁸⁷ Hz. Peygamber, “Ey gençler topluluğu! Sizden kimin evlenmeye gücü yetiyorsa hemen evlensin. Zira evlilik gözü kötülük peşinde gitmekten alıkoyucu ve insanın iffet ve namusunu daha çok koruyucudur.” Buhârî, “Nikâh”, 2, 3; Müslim, “Nikâh”, 1, 3.

⁸⁸ Gündüz, *İslam, Gençlik ve Din Eğitimi*, 259-260.

⁸⁹ Gander-Gardiner, *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, 443.

⁹⁰ Batıda yapılan bir ankete göre, üniversite öğrencilerinin rastgele kişilerle cinsel ilişkiye girmelerinin en önemli nedenleri arasında, keşfetme ve deneyimleme arzusu, onların cinsel arzularını tatmin etme ve “kendiliğinden gelişen dürtü” olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca gençler bedenlerinin kendilerinin olduğunu ve diledikleri gibi kullanabilecekleri anlayışına sahiptirler. Jean M. Twenge, *‘Ben’ Nesli*, çev. Esra Öztürk (İstanbul: kaknüs, 2013), 223-227.

yanında yaşanan toplumun özelliklerine ve gençlerin bireysel tecrübelerine uygun olarak verilen cinsel eğitimin gençler açısından daha anlamlı olabileceği söylenebilir.

2.3. Kimlik Oluşturma Sürecinde Gençlere Rehberlik Edilmesi

Yukarıda belirtildiği gibi fiziksel, bilişsel ve duyuşsal gelişme ve değişimler genci, kendi ailesinden uzaklaştırarak topluma katılma çabasına yöneltmektedir. Onun yeni kimlik kazanma çabası çevresinde örnek alabileceği şahsiyetlerle özdeşleşerek gerçekleşmektedir. Her ne kadar özdeşleşme süreci çocukluk döneminde ana-babayı örnek alarak gerçekleşmişse de gençlik döneminde bağımsızlık arzusu ve sosyalleşme sürecinin hızlanması ile kişi ana-baba dışındaki bireylere yönelmektedir. Bu da gencin tutum ve davranışlarını örnek alabileceği, kendisini onlarla özdeşleştirebileceği kişilere ihtiyaç duymasına yol açmaktadır.⁹¹ Dolayısıyla gençlere örnek olacak olan kişinin/kişilerin davranışlarının tutarlı olması ve yaşanan dönemin özelliklerine uygun olması beklenir.

Gencin dini kimliğinin oluşumunda özdeşleşme direk öğretimden daha etkilidir. Aslında genç dini hayata dair bilgilerin büyük çoğunluğunu özdeşleşme yoluyla öğrenmektedir. Genç model aldığı kişiyle aynı şekilde davranmayı istemektedir.⁹² Bu da dindarların ve din görevlilerinin rehberliğini gençlerin dinî tercih ve kabullerinde kuvvetli bir etken kılmaktadır. Çünkü bu dönemde genç sosyal çevresinden kolay etkilenmekte ve az bir çabayla dönüşüm geçirebilmektedir. Ayrıca genç ileride kendisini görmek istediği konuma özdeşim kurduğu kişiyle ulaşabileceğini düşünmektedir. O, özdeşim kurduğu kişiden yararlanarak kim olduğu, hayattan ne beklediği vb. sorulara verdiği yanıtlar çerçevesinde kendi hayat anlayışını oluşturmaktadır.⁹³ Ancak özdeşim örneklerinin farklı olması veya özdeşim modelinin nitelikli olamaması ve toplumda meydana gelen hızlı sosyo-kültürel değişimler gibi faktörler kimlik bunalımların ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir.⁹⁴

Gençlik döneminde yukarıda zikredilen sorulara tatmin edici yanıtlar bulan gençlerin kimlik duyguları gelişmektedir. Ancak çağımızda özellikle ergenlik döneminde benlik kavramının oluşmadığı, genci kendine özgü duyguları, amaçları, düşünceleri benimsemediği ve kendine özgü bir yaşam ve dünya görüşünü geliştiremediği durumlarda kimlik karmaşası ortaya çıkmaktadır.⁹⁵ Din kimlik karmaşası yaşayan gençlere kimlik kazandırmada bir imkân sunmakta ve gencin yaşayabileceği muhtemel kimlik edinme çatışmalardan uzaklaştırarak, onun tutarlı ve dengeli bir benliğe kavuşmasına katkıda bulunmaktadır. Bunun için özdeşim kurulan şahısların gençler için gerçekten rol-model alınabilecek konumda olmalarının yanı sıra dini davranışlar açısından tutarlı olmaları gerekir.⁹⁶ Aksi takdirde kendisine anlatılan din ile çevresinde rol model edilenler arasındaki uyumsuzluk/çelişkiler gençlerin, örnek kişiler üzerinden en iyi ihtimalle dini sorgulamalarını doğurmakta çoğu zaman ise onların dine lakayt kalmalarına yol açabilmekte, bazen de dini tamamen reddetmeleriyle sonuçlanabilmektedir. Çünkü onlara göre dinî hakikat insanî hakikatten ayrı bir

⁹¹ Senemoğlu, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*, 78; Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, 98.

⁹² Kılavuz, "Ergenlerde Özdeşleşme", 256.

⁹³ Kula, *Kimlik ve Din*, 132.

⁹⁴ Kula, *Kimlik ve Din*, 62-68.

⁹⁵ Yörükoğlu, *Gençlik Çağı*, 114.

⁹⁶ Batıda dindar olmayan ebeveynler tarafından yetiştirilen yeni neslin (i-Nesli) dine mesafeli olması dinin öğrenilmesi ve içselleştirilmesinde rol modelin önemini göstermektedir. Bk. Twenge, 'Ben' Nesli, 170-194.

gerçekliğe sahip değildir ve din dindar insan demektir.⁹⁷ Bu konuda Topçu şunları söylemektedir:

“Kaidelerle yaşamının sıkıntı ve ıstıraplarından bunalan gençlik, bu kaideleri yaşayanların, artık samimi bir ideal peşinde olmadıklarını, bu yaşayışın onlarda ruh kuvvetini artırmadığını görünce; kendisine ağır yük olan bütün kaideleri varlığından fırlatarak attı. İlâhî kaideleri yaşantıların yakın geçmişteki samimiysizlikleri, bu yeni nesilde onlara karşı kin ile küçümseyiş duygularının doğmasına sebep oldu.”⁹⁸

Bu ifadede görüldüğü gibi gençler dini yaşayanların samimiyetleri konusunda tereddüde düştüklerinde dini bir referans olarak kabul etme düşüncesini terk ederler. Bu da gençlerin dine karşı mesafeli olmalarına, bazen de dine karşı ters ve olumsuz bir kimlik geliştirmelerine sebep olabilmektedir. Hatta daha ileri giderek gençlerin dine sırt çevirmelerine bazen de dine meydan okuyan bir kimlik edinmelerine yol açabilmektedir. Ayrıca günümüzde gençlere her yönüyle örnek olabilecek şahsiyetlerin bulunmasının -peygamber dışında kimsenin masum olmadığı düşünülürken- imkân dâhilinde olmaması sorunun çözümünü zorlaştırmaktadır. Çözüm olarak genelde tarihte yaşamış veya yaşadığına inanılan ideal tipler gençlere rol model olarak sunulmaktadır.

Kendi çevresinde dini açıdan rol model bulamayan gençler kendilerine rol model olması için anlatılan tarihi örnek kişilerin yaşadıkları dönem ile mevcut dönemin arasında bir uçurumun olduğunu görmektedirler. Başka bir deyişle onlar, anlatılan kişinin hayatı ile kendi yaşantısı arasında ortak bir nokta bulamamaktadırlar. Bunun yanı sıra gençlerin tarihî kişilerle yakın ilişki kurma imkânı bulamama, onları yakından gözleme, onlar tarafından ödüllendirilme, onlarla sorunları konuşabilme fırsatı bulamadıklarından dolayı özdeşleşmenin zor ve kısa süreli olabileceği belirtilmektedir.⁹⁹ Her ne kadar örnek şahsiyetler idealize edilmiş bir şekilde sunulsa da günümüzde iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla birlikte gençler bu kişilerin farklı yönlerini öğrenmeye veya yaşantılarını farklı şekilde yorumlaya yönelik çalışmalarla karşılaşabilmektedir. Bu da her yönüyle mükemmel bir örnek arayan ve hayatı mutlak değerler üzerinde değerlendiren gençlerde hayal kırıklığı oluşmasına ya da din ile kişinin arasında bir mesafenin oluşmasına neden olabilmektedir. Bunun için öncelikle peygamber dışında kimsenin mutlak anlamda masum olmadığı, kimseye sorgusuzca itaat edilmemesi gerektiği örnek şahsiyetlerde de bazı davranış eksikliği ya da yanlışlığının olabileceğinin vurgulanması gerekmektedir. Ayrıca örnek şahsiyetlerin yanında günah işleyen ancak işledikten sonra tövbe eden ya da günah işlemek için mücadele eden kişilerin çoğunlukta oldukları belirtilmelidir.

Günümüzde internetin yaygınlaşmasıyla beraber genç nesil dinî bilgilere zaman ve mekândan bağımsız olarak ulaşabilmektedir. Bu da gencin varlık alanında yer alan din görevlilerinin dinî söylemlerini sorgulamaya, onlara cevapları rahatsız edici zor sorular sormaya, diğer nesillerden farklı olarak onları “körü körüne takip” etmekten kaçınarak konularını sorgulamaya neden olmaktadır.¹⁰⁰ Başka bir ifadeyle dinî yerel otoriteler zayıflamakta ve internet gençlere bu anlamda alternatifler sunmaktadır. Ancak bu

⁹⁷ Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, 103. Gençlerin dindar insanı ile dini özdeşleştirmeleri din eğitimi eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Gençler dini asıl kaynaklarından öğrenmedikleri için dindar kişilerin hatalı düşünce, tutum ve davranışları dinin kendisinden kaynaklanıyormuş gibi algılayabilmektedirler. Bu da din eğitiminin hem gencin kişiliğinin oluşmasına hem de dinin doğru anlaşılmasındaki rolünü göstermektedir.

⁹⁸ Nurettin Topçu, *Türkiye'nin Maarif Dâvası* (İstanbul: Dergâh, 2010), 20.

⁹⁹ Kılavuz, "Ergenlerde Özdeşleşme", 296.

¹⁰⁰ Janmohamed, *M Nesli*, 54-55.

gençlerde rol model bulma konusunda kafa karışıklığına sebep olabilmekte veya istenmeyen kişilerin rol model olarak kabul edilmesine yol açabilmektedir.

Eğer gençler yakınlarında, önlerinde örnek alabilecekleri olumlu modeller bulurlarsa, bu onların yaratıcı güçlerini harekete geçirmede, kendi toplumuna ve tüm insanlığa yararlı hedeflere yönelmelerinde belirleyici olacaktır. Dinî ve ahlâkî yenilenmeyi, adil bir toplumsal düzen kurmayı hedefleyen toplumsal hareketlerin ilk ve gönüllü taraftarlarının geçmişte de günümüzde de gençler olması bu özelliğin bir sonucu olarak yorumlanabilir.¹⁰¹

Hülâsa bu dönemde çevresinde doğru kişi ve örnekler bulma imkânına sahip olan gençler olumlu bir kişilik kazanırken, olumsuz örnekler de kişinin gelişimini istenmeyen yöne yönlendirebilecektir. Gençlerde arzu edilen değişim ve gelişimin görülebilmesi için söylemleri ve davranışları din ile uyumlu olan kişilere ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca rol model olacak kişilerin yaşanılan döneme hitap edebilmesi gerekir. İnternetin yaygınlaşmasıyla beraber günümüzde rol model seçme konusunda gençlerin alternatifleri artmıştır. Bu da bazen arzu edilmeyen kişilerin rol model olması riskini doğurmaktadır.

2.4. Gençlerin Bağımsızlık Duygularının Desteklenmesi

Çocukluk döneminde ailesinin bir uzantısı olarak kabul edilen kişi ergenliğe girmekle birlikte artık kendisini ayrı bir varlık olarak görmeye başlar ve bunun için çaba gösterir. Genç artık ana-babasına nispet edilerek anılmak yerine kendi yetenekleri, başarıları ve özellikleriyle tanınmak ister.¹⁰² Kendisini aile içerisinde bir fert olarak ayrı gördüğü için kendine oy, eleştiri hakkı ve güç nispet etmektedir. Sürekli olarak da başkalarının onu kendi ayakları üstünde durabilen, kendi kendine kararlar alabilen biri olarak görmelerini isterler. Bunun için genç, başkaları tarafından baskı ve emir altına alındığı hissine kapıldığında ciddi tepki gösterebilir ve kendi bağımsızlığını korumak için gerekirse inatla mücadele edebilir. Çoğu zaman bu durum yetişkinler tarafından kendilerine karşı bir isyan olarak değerlendirilir. Aslında yetişkinlerin gencin gelişim psikolojisini tam bilmemeleri ve modern dönemde genci bir yetişkin olarak kabul etmemeleri onların kendi başına hareket etme, kararlar alma ve eleştiride bulunma yeterliliğine sahip olamadıkları anlayışının oluşmasına sebep olmaktadır.¹⁰³ Bu da gençler ile yetişkinler arasında gerilime yol açmaktadır. Yetişkinler kendi fikir ve çözümünü çoğu zaman baskıyla gençlere kabul ettirerek onların özgün ve yaratıcı yanının körelmesine sebep olabilmektedirler. Bunun yerine gençlerin eylemlerinden sorumlu bireyler oldukları göz önünde bulundurularak muhatap alınması gerekir.

Özü itibarıyla dinin her birey gibi gençliğin de bağımsızlığını engelleyen şeyleri ortadan kaldırarak kişiyi kendi kararlarını kendisi veren birey olarak yetiştirmeyi gaye edindiği görülmektedir. Çünkü din toplumsal normların üzerinde özgür iradesiyle hareket eden bağımsız bir bireyi hedeflemektedir.¹⁰⁴ Ancak dinî hayatın kendisi sahip olduğu özellikler sebebiyle aynı zamanda bireyin bağımlı olması esasına da dayanmaktadır. Başta Allah'a inanma bir bağa razı olma ve varoluşsal bağımlılığı kabul etme anlamına gelir. Ayrıca din bireyin belirlenen dinî değerler çerçevesinde hareket etmesini salık

¹⁰¹ Hz. Peygamberin gençlik yıllarında Hilfu'l-Fudûl (Erdemliler Birliği) antlaşmasına katılması gelecekte üstleneceği peygamberlik vazifesinin işareti olmanın yanında içinde bulunduğu gençlik döneminin bir özelliği olarak değerlendirilebilir. Gündüz, *İslam, Gençlik ve Din Eğitimi*, 184.

¹⁰² Yörükoğlu, *Gençlik Çağı*, 169.

¹⁰³ Gündüz, *İslam, Gençlik ve Din Eğitimi*, 173. dipnot; Gündüz, "Gençlik Dönemi Din Eğitimi", 279. dipnot.

¹⁰⁴ Kula, *Kimlik ve Din*, 145.

verir. Bu da kaçınılmaz olarak bağımsızlık duygusuna sahip olan gencin istekleri ile çatışmaya sebep olur.

Ülkemizde yapılan bir araştırmaya göre gençler için en önemli değer “özgürlük” olduğu belirtilmektedir. Her ne kadar bu durum çalışmanın yapıldığı dönemin dünyadaki konjonktürel durumuyla ve içinde bulunan toplumsal süreçlerle izah edilmişse¹⁰⁵ de gençlerin genel olarak bağımsızlık kazanma duygusuna sahip oldukları aşikârdır. Bu da gençlik döneminin boyun eğme ve itaat etme dönemi olmadığını ve ana-babanın veya rehberlik edenlerin eski yöntemlerle gencin davranışlarını kontrol edip yönlendiremeyeceğini göstermektedir. Bunun yerine gençlerin bir yetişkin olarak görülüp kendilerine saygı gösterilme, fikirlerine başvurma, onlarla iş birliği yapma ve onlara sorumluluk verme gibi yöntemlerin onların eğitimi için daha yararlı olacağı söylenebilir. Nitekim İslâm dini buluşla birlikte gence yetişkin birey muamelesinde bulunarak kendisine saygı göstermektedir. Bunun için gençlerin yetişkin bir birey oldukları ve çocuklardan farklı olarak kişiliklerinin saygıyı hak ettiğinin unutulmaması gerekir. Onlar için kullanılan dil buyruk dili olmaktan ziyade rica içermeli ve genellikle de rehberlik edici olmalıdır. Bunun da gençlerin bağımsız bir birey olmalarına katkıda bulunacağı söylenebilir.

Bu dönemdeki fiziksel, bilişsel, duygusal gelişimin gencin kendini bir yetişkin olarak algılamasına yol açtığını ifade etmiştik. Bu da gençlerin çevrelerinde bulunanları eleştirme ve düşüncelerini ifade etme hakkını kendilerinde görmelerini ve bağımsız bir birey olarak görülmek istemelerini sağlar. Ayrıca yetişkinler kendileri üzerinde otorite kurmaya kalkıştıklarında gençlerin sık sık başkaldırdıkları, ancak sorumlu yetişkin gibi muhatap alındığında ise onlara bağımlılık gösterdiği görülmektedir.¹⁰⁶ Nitekim Hz. Peygamberin hayatına bakıldığında onun gençlere yetişkin bir birey muamelesi yaptığını, onlara danıştığını hatta kendi görüşünün aksine olmasına rağmen yer yer onların görüşlerine göre hareket ettiğini görmekteyiz. Örneğin Hz. Peygamber Uhud savaşında istişare ettiği gençlerin görüşlerine uyararak kendisinin düşündüğü şehir savunması yerine düşman ile dışarda çarpışmayı tercih etmesi bunu göstermektedir.

Yetişkin ayrıcalığını talep eden gençlerin sorumluluktan kaçınmaları, anne-babaların gençlerin olgun davranmalarını isterken onları yetişkinlerin ayrıcalıklarından mahrum bırakma arzusu ebeveynler ile gençler arasındaki iletişimde gerilimlere neden olabilmektedir. Bu gerilimin atlatılabilmesinde dinin gence olan yaklaşımı bir çözüm önerisi olarak değerlendirilebilir. Din gençlere eylemde bulunma özgürlüğü tanımakla birlikte onların eylemlerinden de sorumlu olduğunu sürekli vurgulamaktadır. Dolayısıyla gençlere yetişkin muamelesinde bulunmanın yanında onları eylemlerinden sorumlu tutma bu gerilimin aşılmasında önemli bir rol oynayabilir. Bu da ancak sağlıklı bir iletişim ortamında mümkündür.

O halde anne-baba başta olmak üzere gençlerle iletişimde baskıcı bir üsluptan ziyade onların kendilerini ifade edebilecekleri bir ortamın yaratılması gerekir. Unutulmaması gerekir ki kendini ailesinde ifade etme imkânı bulamayan genç çoğu zaman farklı alt gruplarda bu ihtiyacını telafi etmeye çalışmaktadır. Aynı şekilde gençlerin hiçbir sorumlulukları yokmuş gibi her şeyde de serbest bırakılmaması gerekir. Bu da gençlerin sorumsuz olmasına yol açmaktadır.¹⁰⁷ O zaman gençlere din anlatılırken doğrudan emir

¹⁰⁵ Mustafa Aydın, *Gençliğin Dini ve Sosyal Değerleri* (Konya: Çizgi Kitabevi, 2010), 72.

¹⁰⁶ Gander-Gardiner, *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, 442.

¹⁰⁷ Nitekim günümüzde batı ülkelerinde özellikle Amerika’da gençlerin bu yetiştirme tarzından dolayı narsist oldukları ifade edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için Bk. Jean M. Twenge-W. Keith Campbell, *Asrın*

verici cümleler yerine dolaylı ve emir içermeyen cümleler kullanmak daha münasip olacaktır. Buna dikkat edildiğinde sözün içeriğine yönelen genç özgürce ve gönül rahatlığıyla istenilen mesajı alacak ve gereğini yerine getirecektir. Bu şekilde genç bağımsızlık arzusuna müdahale edilmediğine ve kendisine saygı duyulduğuna kani olacaktır.

2.5. Gençlerin Eğitiminde Dünyevi Değerlerin Göz Önünde Bulundurulması

Toplum genel olarak gençlere kendi kurallarını doğrudan veya dolaylı olarak farklı yollarla benimsetmeye çalışır. Ancak günümüzde yaşanan değişme ve gelişmelerin hızlı olması gencin öğrendikleri ile hayatın gerçekleri arasında bir uyumsuzluk ortaya çıkarır. Ayrıca günümüzde sosyal hayatın sekülerleşmesi ile birlikte dinin etkinliği geri plana çekilmiş, onun yerine seküler ahlâk ise onun yerine ikame edilmiştir.¹⁰⁸ Buna bağlı olarak gençler toplumsal tutum ve davranışlarda kutsal yerine rasyonel ve faydacı ilkelere kaymaya başlamakta; geleneksel rızık, tevekkül, kader inançları yerini çalışma, kar, çıkar ve yarara bırakmaktadır.¹⁰⁹ Bu da günümüzde sanayileşmenin arttığı, sosyal ilişkilerin bireysel çıkar üzerine kurulduğu, bireysellik ve öznelliğin ön plana çıktığı toplumda yetişen genç kuşaklarda dinin rolünün değiştiği ve dünyevileşmenin arttığına işaret etmektedir. Ancak bu rasyonel ve dünyevileşmiş toplumda dinin bütünüyle gerilemesinden ziyade dindarlık formlarının yeniden genel bir yapılanma süreci içerisinde olduğunu göstermektedir.¹¹⁰ Burada yapılması gereken, genci bu hızlı değişim içinde yaşamı boyunca onu şekillendirecek ve ona karşılaştığı muhtelif hadiselerin üstesinden gelebilecek yeteneklerle donatmaktır. Ayrıca bu, gençleri yeni toplumsal yapıda oluşan veya oluşacak olan yeni yapılara uygun olarak yetiştirmeyi zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla bu durum gençleri tek yönlü değil, çok yönlü olarak eğitmeyi gerektirmektedir. Bunun için gençlerin eğitiminde dinî değerlerin yanı sıra dünyevi değerlere de önem verilmesi gerekmektedir.

Günümüzde gençler, kendi ihtiyaçlarını ilk sıraya koyarlar ve kendilerini memnun etmeye odaklanmaktadır.¹¹¹ Ülkemizde yapılan alan araştırmalarında gençler dinî değerlere bağlı olmakla birlikte dünyayı algılamalarında, dünyaya ait olgu ve materyallerin de kendileri için önem arz ettiğini ifade etmişlerdir.¹¹² Gençlerin namuslu olmak, hakkı gözetmek, sözünde durmak, utanmak gibi dünyevî sosyal yönü belirgin değerleri¹¹³ önemsemeleri bunu göstermektedir. Yaptıklarının karşılığını bir an önce görmede sabırsız olan gençler bu dünyayı öteki dünyaya önceleyebilmektedir. Bunun için gençlerin eğitiminde öbür dünya göz önünde bulundurulmakla birlikte daha çok bu dünya üzerinde durulması gerektiği söylenebilir. Onların ilgilerini çeken aktivitelerin daha çok bu dünyaya yönelik olması¹¹⁴ da eklendiğinde neredeyse bu zorunlu hale gelmektedir. Bu yeni neslin öncekilerle kıyaslanmayacak şekilde pratik düşünmesinden

Vevası: Narsisizm İleti, çev. Özlem Korkmaz (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2015), 35-92, 393; Twenge, *'Ben' Nesli*, 65-102.

¹⁰⁸ Aydın, *Gençliğin Dini ve Sosyal Değerleri*, 101.

¹⁰⁹ Kardeşahin, "Gençlik ve Din", 245.

¹¹⁰ Kardeşahin, "Gençlik ve Din", 247-248. Günümüzde yapılan araştırmalarda Müslüman gençlerin modern hayata adapte ve oldukları hem modern hayatın nimetlerini hem de inançlarını bir arada yaşadıkları görülmektedir. Janmohamed, *M Nesli*, 13-42.

¹¹¹ Twenge, *'Ben' Nesli*, 19.

¹¹² Avcı, *Toplumsal Değerler ve Gençlik*, 125.

¹¹³ Aydın, *Gençliğin Dini ve Sosyal Değerleri*, 101.

¹¹⁴ Gençlerin en çok ilgili oldukları aktiviteler %92 film, %91 müzik ve %89 yeni teknoloji olarak sıralanmaktadır. Takım sporlarına katılanların oranı ise %44. Halim Baş, "Türkiye'de Genç Nüfus Sorunları ve Politikaları", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* 2/27 (2017), 269.

kaynaklanmaktadır.¹¹⁵ Ayrıca gençlerde örf ve adetlerin rolü giderek bireyin hayatında önemini yitirmektedir. Kendi deneyimlerini ifade edenlerin oranı ise bize, genç kitle arasında bireyselliğin ve buna göre belirlenmiş yaşam anlayışının öne çıkmaya başladığını işaret etmektedir.¹¹⁶ Kişisel deneyimlerin gençlerin din eğitiminde dikkate alınması dinin gençler açısından anlamlı olmasına katkıda bulunacağı söylenebilir.

Bazı gençler, kendilerine öğretilen din ile mevcut dünyada yaşanan hayat tarzı arasında bir uçurum ve çelişki olduğunu görmektedirler. Bu gençlerde bir inanç çatışmasına yol açmanın ötesinde sosyal hayat ile din arasında bağlantı kuramamalarına sebep olabilmektedir. Nitekim ülkemizde yapılan bir araştırmada gençlerin hayat felsefesi ve dindarlık arasında sağlıklı bir ilişki kuramadıklarını göstermektedir.¹¹⁷ Bunun için gençlerin dini sadece güzel rüyalardan ibaret hayatın dışında bir sistem olarak algılanmasından kurtarılması gerekmektedir. Bunun yerine, dinin “dünyayı olduğu gibi anlama ve iç dünyayı fitri özelliklere göre düzenlemeye yardım eden bir sistem olarak algılanmasına yol açacak yöntemlere yer vermelidir.”¹¹⁸ Dinin yüceltilmiş beklentilerin ötesinde gerçek hayatla ilişkilendirilerek ve günümüzün yaşantısına anlamlı olacak şekilde anlatılması gerekir.

Hz. Peygamber’e nisbet edilen “Hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya yarın ölecekmiş gibi ahirete çalış” sözü ve gelenekte İslam dininin “iki cihanda mutluluk” ilkesini edinmesi dinin anlatımında hem bu dünya hem de öbür dünyadaki değerlerin göz önünde bulundurulması gerektiğini göstermektedir. Ayrıca din anlatılırken kullanılan üslup ve örneklerin gençlerin günlük yaşamlarıyla ilişkili olmalarının yanında onlar için bir anlam da taşıması gerekmektedir. Çünkü yeni nesil kendilerine tam olarak neye inanmaları, nasıl yaşamaları yerine kendi istedikleri şekilde başladıkları inancı daha fazla koruma eğilimindedirler.¹¹⁹

SONUÇ

Çocukluk ile yetişkinlik arasında bir fay hattı gibi duran gençlik dönemi fırsatları ve krizleri içinde barındırmaktadır. Bu gençlerin muhtelif yönleri ile eğitilmesine imkân tanımakta ve farklı yetenekleri edinmelerini sağlamaktadır. Bunun için gencin birçok yönüyle eğitilmesi gerekir. Gencin eğitiminde ihmal edilmemesi gereken boyutlarından biri dindir.

Gençlik dinî uyanışın yanında dini şüphelerin olduğu, kimliğin inşa edildiği imkânları ve krizleri içinde barındıran bir dönemdir. Bu dönemde genelde gençlerin dine karşı mesafeli başka bir ifadeyle lakayt oldukları muhtelif araştırmalarla ortaya konulmuştur. Bunun sebebi gençlerin gelişim özelliklerinin göz önünde bulundurulmadan dini anlat(a)mamanın yanında gençlerin kendi gelişim özelliklerine uygun olarak oluşturdukları dini konuları farklı şekilde yorumlama da yer almaktadır. Gençlerin bazen saf duygularla sorguladıkları bir konu çevrenin olumsuz tepkisiyle farklı mecralara kayabilmektedir. Bu da bazen onun dinin kendisini reddetmeye çoğunlukla da dine karşı lakayt kalmasına yol açmaktadır. Ayrıca birey(sel)leşmenin ön plana çıktığı ve gençlerin bağımsızlaşarak bir birey olma arayışında olduğu bir çağda kurumsal bir dinin yerine bireyin kişisel ihtiyaçları göz önünde bulundurularak kişinin şahsına hitap

¹¹⁵ Jean M. Twenge, *i-Nesli*, çev. Okhan Gündüz (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2018), 230-231.

¹¹⁶ Avcı, *Toplumsal Değerler ve Gençlik*, 134.

¹¹⁷ Kula, *Kimlik ve Din*, 149.

¹¹⁸ Yurdagül Mehmedoğlu, *Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci* (İstanbul: Dem, 2005), 125.

¹¹⁹ Twenge, *i-Nesli*, 193.

eden bir dinin anlatılması gençlerin daha çok ilgisini çekecektir. Zira gençler kendilerine anlatılan kurumsal din ile hayatın gerçekleri arasında yer yer uyumsuzluk görebilmektedir. Bazen hayatın gerçekleri baskın gelmekte ve gençler dini terk etmekte veya dinle kendileri arasına ciddi bir mesafe koymaktadırlar.

Sağlıklı bir şekilde verilen din eğitimi ise gencin oluşturduğu kimliğe olumlu katkılarda bulunmaktadır. Kimliğini elde eden kişi kendisi için bir kazanım olmanın yanı sıra topluma yetiştirilmiş kişiler olarak katılarak toplumunun da kazanımlarını güçlendirir. Ayrıca yetkin kişiler tarafından yapılacak din eğitimi, onu başkalarının ve toplumun tartıştığı meselelerden kurtararak gence kendisini yetiştirebileceği evrensel ve dinî konularda araştırma, düşünme, yaşam boyu öğrenme yeteneklerini de kazandırır. O halde yetişkinlere düşen vazife gençleri anlayarak onların dini öğrenmelerine imkân tanıyacak bir ortamı sağlamaktır. Bu da gençlerin gelişim özelliklerini ve yaşadıkları çağın özelliklerini göz önünde bulunduran bir din eğitiminden geçmektedir.

KAYNAKÇA

- Akpolat, Sabri. "Peygamberimiz ve Gençlik". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/17 (2007), 209-223.
- Albayrak, Ahmet. "Ergenlerin Dinî Gelişmesinde Sevgi ve Korku Motifinin Etkinliği (İmam-Hatip Lisesi Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma)". *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*. ed. Hayati Hökelekli. 369-404. İstanbul: dem, 2006.
- Avcı, Nazmi. *Toplumsal Değerler ve Gençlik*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2007.
- Aydın, Mustafa. *Gençliğin Dini ve Sosyal Değerleri*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2010.
- Bahadır, Abdülkerim. "Ergenlik Döneminde Dinî Şüphe ve Tereddütler (Lise Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma)". *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*. ed. Hayati Hökelekli. 307-368. İstanbul: dem, 2006.
- Baş, Halim. "Türkiye’de Genç Nüfus Sorunlar ve Politikalar". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* 2/27 (2017), 255-288.
- Bayyığıt, Mehmet. *Üniversite Gençliğinin Dinî İnanç Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1989.
- Beit-Hallahmi, Benjamin-Argyle, Michael. *The Psychology of Religious Behaviour, Belief and Experience*. London: Routledge, 1997.
- Dehâbâdî, M. Ali Hacı-Huseynîzâde, S. Ali. *İslami Açından Gençlik Psikolojisi*. çev. Hasan Bedel. İstanbul: el-Mustasfa Yayınları, 2013.
- Ekşi, Aysel. *Gençlerimiz ve Sorunları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1982.
- Ekşi, Aysel. *Çocuk, Genç, Ana Babalar*. İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1990.
- Ekşi, Halil. "Din Eğitimi Gençlik ve Kişilik (İmam-Hatip Lisesi Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma)". *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*. ed. Hayati Hökelekli. 181-216. İstanbul: dem, 2006.
- Erikson, Erik H. *İnsanın 8 Evresi*. çev. Gonca Akkaya. İstanbul: okuyan, 2014.
- Gander, Mary J.-Gardiner, Harry W. *Çocuk ve Ergen Gelişimi*. çev. Ali Dönmez-Nermin Çelen. Ankara: İmge Kitabevi, 8. Basım, 2015.
- Goldman, Ronald. *Readiness for Religion: A Basis for Developmental Religious Education*. New York: The Seabury Press, 8. Basım, 1970.
- Gündüz, Turgay. *İslam, Gençlik ve Din Eğitimi -Kuramsal Bir Çalışma-*. İstanbul: Düşünce Kitabevi, 2003.
- Gündüz, Turgay. "Gençlik Dönemi Din Eğitimi". *Gelişim Basamaklara Göre Din Eğitimi*. ed. Mustafa Köylü. 65-104. Ankara: Nobel, 2010.
- Hökelekli, Hayati. "Ergenlik Döneminde Dinî Şüpheler". *Din Öğretimi Dergisi* 14 (1988), 73-82.
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008.
- Hökelekli, Hayati. *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*. İstanbul: dem, 2009.
- Janmohamed, Shelina. *M Nesli: Yeni Müslüman Gençlik*. çev. Esin Kızılelma. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2018.
- Kara, Seyfullah. *Peygamber Döneminde Gençlik*. İstanbul: Ağaç Yayınları, 2003.
- Karashaşin, Hakkı. "Gençlik ve Din". *Din Sosyolojisi El Kitabı*. ed. Niyazi Akyüz-İhsan Çapcıoğlu. 237-252. Ankara: Grafiker, 2012.
- Keskiner, Emine. "Cinsel Eğitim". *Din Eğitiminde Çağdaş Konular*. ed. Mustafa Köylü. 333-359. İstanbul: dem, 2012.
- Kılavuz, M. Akif. "Ergenlerde Özdeşleşme ve Din Eğitimi (Lise Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma)". *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*. ed. Hayati Hökelekli. 251-305. İstanbul: dem, 2006.
- Köknel, Özcan. *Kimliğini Arayan Gençliğimiz*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 2001.

- Kula, M. Naci. *Kimlik ve Din (Ergenler Üzerine Bir Araştırma)*. İstanbul: ayışığı kitapları, 2001.
- Kula, M. Naci. "Gençlik Döneminde Kimlik ve Din (Lise Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma)". *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*. ed. Hayati Hökelekli. 33-82. İstanbul: dem, 2006.
- Kulaksızoğlu, Adnan. *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 15. Basım, 2013.
- Mehmedoğlu, Yurdagül. *Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci*. İstanbul: Dem, 2005.
- Peker, Hüseyin. *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2003.
- Senemoğlu, Nuray. *Gelişim Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Pegem Akademi, 15. Basım, 2009.
- Tezcan, Mahmut. *Gençlik Sosyolojisi ve Antropolojisi Araştırmaları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, 1997.
- Topçu, Nurettin. *Türkiye'nin Maarif Dâvası*. İstanbul: Dergâh, 6. Basım, 2010.
- Twenge, Jean M. *'Ben' Nesli*. çev. Esra Öztürk. İstanbul: kaknüs, 4. Basım, 2013.
- Twenge, Jean M. *i-Nesli*. çev. Okhan Gündüz. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2018.
- Twenge, Jean M.-Campell, W. Keith. *Asrın Vebası: Narsisizm İleti*. çev. Özlem Korkmaz. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 3. Basım, 2015.
- Variş, Fatma. *Ergenin Gelişimine Etki Yapan Kültürel Faktörler*. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1968.
- Yörükoğlu, Atalay. *Gençlik Çağı*. İstanbul: Özgür Yayınları, 13. Basım, 2007.